

VÝVOJ V ČESKOSLOVENSKU V PRVEJ POLOVICI ROKA 1968
NA STRÁNKACH PUBLIKOVANÝCH FRANCÚZSKYCH
DIPLOMATICKÝCH DOKUMENTOV V KORELÁCII S VÝVINOM
ČESKOSLOVENSKO-FRANCÚZSKYCH VZŤAHOV OD VZNIKU ČSR
DO PRELOMU ROKOV 1967/1968

PAVOL PETRUF

PETRUF, Pavol. Developments in Czechoslovakia in the first half of 1968 on the pages of published French diplomatic documents against the background of the development of Czechoslovak – French relations from the origin of Czechoslovakia to the beginning of 1968. *Historický časopis*, 2017, 65, 2, pp. 265-293, Bratislava. The study is materially based mainly on the published French diplomatic documents relating to the first half of 1968¹, when the renewal process known as the Czechoslovak Spring was developing in the Czechoslovak Socialist Republic. The first part of the study briefly mentions the main features of Czechoslovak – French relations from the origin of the Czechoslovak Republic in autumn 1918 to the beginning of the renewal process in January 1968. The brief recapitulation of the key events in Czechoslovak – French relations in this period is intended to give the reader a better understanding of the generally restrained attitude of Paris to Prague during the first six months of 1968. In brief, it is possible to say that French government circles looked with sympathy at the developing reform process in Czechoslovakia, but it was not in the centre of their attention. Paris was considering mainly the global framework of international development, in which the reduction of tension between East and West had one of the key roles. Since Moscow played a key part in this process, neglect of its interests appeared to be counter-productive. This largely decided the cautious attitude to developments in Czechoslovakia in the first half of 1968.

Key words: Czechoslovakia and France. Political relations. Bonds of alliance 1918 – 1967. France and the “Czechoslovak Spring” in the first half of 1968.

Predtým než pristúpime k analýze postoja francúzskych diplomatických a politických kruhov k vývoju v Československu od začiatku januára 1968 do konca júna uvedeného roku, t. j. v období, keď sa obrodný proces v Československej socialistickej republike symbolizovaný slovami „československá jar“ rozvíjal bez akútnej hrozby vojenského zásahu zvonka, bude užitočné pripomenúť si v skratke hlavné znaky československo-francúzskych vzťahov od vzniku ČSR roku 1918 do začiatku obrodného procesu roku 1968. To nám umožní porozumieť, prečo Paríž zaujal k vývoju v ČSSR v prvej polovici roku 1968 vcelku zdržanlivý postoj. Je síce nepopierateľnou skutočnosťou, že niektorí pracovníci francúzskej zahraničnej služby sa – ako uvidíme – zaoberali myšlienkou, či „de-

1 Documents diplomatiques français, 1968, Tome 1 (1er janvier – 29 juin). (Ďalej DDF, 1968, I.). Bruxelles : P.I.E. Peter Lang, 2009. ISBN 9789052015378.

sovietizácia“ prebiehajúca podľa nich v ČSSR od prelomu rokov 1967/1968 nevyústi do „desatelizácie“ Československa, ktorá Prahu otvorí nové možnosti na poli zahraničnej politiky, avšak na takýto zvrat vo vývoji Československej socialistickej republiky boli – ako sa zakrátko ukázalo – potrebné ešte viac než dve desaťročia.

Je známe, že Francúzsko bolo najvýznamnejšou zahraničnopolitickou oporou pre predstaviteľov českého a slovenského exilu, ktorí v čase prvej svetovej vojny viedli v zahraničí boj za národné oslobodenie Čechov a Slovákov, ktorého zavŕšením sa mal stať samostatný československý štát. Francúzska vláda 28. júna 1918 – t. j. ešte v čase vojny – uznala Československú národnú radu, ktorá sídlila v Paríži, za najvyšší orgán českého a slovenského zahraničného odboja a budúcu vládu spojeneckého Československa,² a udržiavala s ňou tesné politické i vojenské kontakty. Keď na začiatku roka 1924 dospeli rokovania o uzavretí francúzsko-československej spojeneckej a priateľskej zmluvy do záverečnej fázy, zborník *Zahraniční politika*, úradný orgán československého ministerstva zahraničných vecí, preto oprávnene citoval slová ministra zahraničných vecí Edvarda Beneša, že „*Sporných záujmov medzi oboma štátmi niet. Citovo i tradíciou oba národy sú si veľmi blízke... nijaký veľký spojenec nepodporoval Československo tak význačne – tak vo vojne, ako v posledných piatich rokoch – ako Francúzsko vo všetkých našich vojnových i povelových politických ťažkostiach. Konštatujem tým len fakty.*“³

Podpísaniu uvedenej spojeneckej a priateľskej zmluvy predchádzala vzájomná vojenská spolupráca realizovaná formou pomoci, ktorú Francúzsko poskytovalo novému štátu na základe Zmluvy o francúzskych vojenských osobách pridelených československej armáde, ktorú minister zahraničných vecí Edvard Beneš a ministerský predseda a minister vojny Georges Clemenceau podpísali v Paríži 10. 1. 1919.⁴ Na uvedený dokument nadviazala Zmluva o vyslaní francúzskej vojenskej misie do Čiech, ktorú 20. 1. 1919 podpísali vyššie uvedení politickí činitelia. Necelý týždeň po podpísaní vyššie uvedenej zmluvy (26. 1. 1919) bola v Paríži podpísaná Dohoda medzi francúzskou a československou vládou o právomociach francúzskej vojenskej misie v Československej republike. Dohoda sa týkala spolupráce francúzskej vojenskej misie s československým ministrom národnej obrany a jej signatármi boli opäť G. Clemenceau a E. Beneš.⁵

V nadväznosti na uvedené i niektoré ďalšie dohody sa v poradí prvý šéf francúzskej vojenskej misie v ČSR gen. Maurice Pellé⁶ stal v priebehu februára 1919 fakticky kľú-

2 BŘACH, Radko. Spojenecká smlouva mezi Československem s Francií z 25. ledna 1924 a garanční smlouva čs.-francouzská z 16. října 1925. In *Historie a vojenství*, 1994, roč. 43, č. 6, s. 4. ISSN 0018-2583.

3 Exposé ministra zahraničí Dr. Beneša v Zahraničnom výbore poslaneckej snemovne dňa 6. februára 1924. In *Zahraniční politika*. Sborník pro studium mezinárodních otázek politických, právních, hospodářských a sociálních. Praha, 1924, s. 269. (V nadpise uvedeného Exposé je omylom uvedený dátum 6. 2. 1922).

4 Text uvedenej zmluvy pozri In *Mission militaire française auprès de la République Tchécoslovaque 1919 – 1939*. Edition documentaire. Série I: 1919 – 1925. Volume I: Contrats, accords, statuts. Francouzská vojenská mise v Československu 1919 – 1925. Svazek I.: Smlouvy, dohody, statuty. Praha: Service historique de l'armée de Terre Vincennes, Historický ústav Armády ČR, 1999, dok. 1, s. 65-71. K tejto zmluve bol 27. 3. 1919 podpísaný dodatok (dok. 7, s. 85) a 7. 5. 1919 bola v zmluve urobená určitá „oprava“ (dok. 10, s. 89). Uvedené čísla strán sa vzťahujú k českému prekladu citovanej edície dokumentov.

5 Ref. 4, dok. 3, s. 79-80.

6 Generál Maurice Pellé (18. 4. 1863 – 16. 3. 1924) bol v poradí prvým náčelníkom francúzskej vojenskej misie v ČSR, v rokoch 1919 – 1921 bol i hlavným veliteľom československej armády a náčelníkom jej

čovou osobnosťou československej brannej moci a samotná misia „čoskoro nadobudla taký význam, že zďaleka presiahla svoj pôvodný len vojenský rámeč“⁷, ale táto skutočnosť nevedla – napriek vytrvalému úsiliu a jasne signalizovanému záujmu francúzskej strany – k uzavretiu vojenského spojenectva oboch štátov. Príčinu neochoty Prahy uzavrieť s Francúzskom vojenské spojenectvo vo forme dvojstrannej zmluvy videl v poradí druhý šéf Francúzskej vojenskej misie v ČSR gen. Eugène Mittelhauser⁸ v úsilí Prahy nepohnevať si Berlín – v sotva zrodenom československom štáte žila vyše trojmiliónová nemecká menšina – a neurobiť nijaký krok, ktorý by mohol skomplikovať vzťah medzi novým štátom a v ňom žijúcim nemeckým obyvateľstvom. V marci 1921 preto Beneš na Mittelhauserovu sondáž, či je ČSR pripravená podpísať s Francúzskom vojenskú konvenciu podobnú tej, ktorú Paríž a Varšava podpísali vo februári 1921, odpovedal záporne s tým, že rozdelenie politických síl v ČSR to nateraz neumožňuje, a keďže navyše „výnimočné postavenie francúzskej [vojenskej] misie v ČSR je dostatočnou zárukou [bezpečnosti ČSR], možno s podpísaním vojenskej konvencie počkať“⁹.

Po roku – v marci 1922 –, keď vzťah medzi vojnovým víťazom Francúzskom a vo vojne porazeným Nemeckom charakterizovali viaceré vážne kontradiktórne postoje, sa gen. Mittelhauser v rozhovore s Benešom vrátil k otázke československo-francúzskej vojenskej zmluvy. Beneš mu ale dal najavo, „že nadišla chvíľa, keď je potrebné myslieť“ na podpísanie politickej zmluvy Československa s Francúzskom, ktorú by obidva štáty mohli podpísať koncom septembra 1922 s tým, že následne by mohli „spoločne“ pripravovať vojenskú konvenciu.¹⁰ Mittelhauser v domnienke, že otázka vojenskej konvencie s ČSR, na ktorej Parížu mimoriadne záležalo, je na dobrej ceste a je len otázkou času, kedy sa uzavrie, súhlasil s prednostným podpísaním československo-francúzskej politickej zmluvy s tým, že sa stane dôležitým krokom na ceste k podpísaniu československo-francúzskej vojenskej dohody. Tá však nikdy podpísaná nebola a príslušné parížske inštalácie mohli túto skutočnosť sotva nechať bez povšimnutia.

Prečo Beneš odsúval podpísanie československo-francúzskej vojenskej konvencie, ktorej sa Paríž viditeľne domáhal? Nerobil tak preto, že by si nebol uvedomoval šírku a naliehavosť bezpečnostných problémov a rizík, ktorým nevyhnutne musel čeliť novovytvorený štátny útvar, akým bolo Československo. V otázke vonkajšieho zabezpečenia republiky chcel však postupovať svojim spôsobom „metodicky“ a podľa gen. Mittelhausera eliminovať predovšetkým nebezpečenstvo zo strany Maďarska, na čo slúžili vojenské dohody ČSR v rámci Malej dohody. Čiastočný úspech dosiahol Beneš aj vo vzťahu k Poľsku, s ktorým Československo podpísalo v novembri 1921 arbitrážnu do-

---

Hlavného štábu.

- 7 MARÈS, Antoine. Francousko-československé vzťahy v oblasti vojenství 1918 – 1924 z pohľadu Paríže. In *Český časopis historický*, 1999, roč. 97, č. 1, s. 57. ISSN 0862-6111.
- 8 Generál Eugène Mittelhauser (7. 8. 1873 – 19. 12. 1949) bol v poradí druhým náčelníkom Francúzskej vojenskej misie v ČSR a v rokoch 1921 – 1925 i náčelníkom Hlavného štábu československej armády.
- 9 PETRUF, Pavol. Niekoľko poznámok na margo (nerealizovanej) francúzsko-československej vojenskej zmluvy po skončení prvej svetovej vojny. In MICHÁLEK, Slavomír a kol. *Slovensko v labyrinte moderných európskych dejín. Pocta historikovi Milanovi Zemkovi*. Bratislava : Historický ústav SAV, 2014, s. 604. ISBN 9788089396283.
- 10 Ref. 9, s. 605.

hodu, ktorá však nebola ratifikovaná a československo-poľský spor o územie Javoriny ostal nevyriešený. Beneš tak urobil určité kroky signalizujúce úsilie Prahy stabilizovať medzinárodné postavenie ČSR. Podľa gen. Mittelhaussera však podcenil závažnosť nemeckého problému jednak tým, že vo vzťahu k Berlínu dávala Praha prednosť okamžitým záujmom pred dlhodobou potrebou, a jednak tým, že mala sklon ponechávať „na Dohode, aby sa starala, ako zabrániť znovuzrozeniu nemeckého militarizmu“, a pritom sa zároveň uspokojovať predstavou, že pražské kruhy pracujú v uvedenom smere už tým, že súbežnou politickou prácou napomáhajú rozkladu reakčných síl v Európe.¹¹ Tento postoj Prahy oživoval v generálovi pretrvávajúce pochybnosti o hodnote Československa ako presvedčeného spojenca „Západu“ a „Francúzska obzvlášť“. V tajnej nóte odoslanej maršalovi F. Fochovi¹² 11. 3. 1922 v tejto súvislosti o. i. uviedol, že za určitých okolností – keby sa Československá republika ocitla v dôsledku chybnjej politiky víťazných západných mocností v kritickjej situácii, v ktorej by musela vojensky čeliť súbežnému ohrozeniu zo strany Maďarska, Nemecka i Ruska, neváhala by „vyviazať sa zo západných povinností a solidarizovala by sa s Ruskom“, pretože „ľudia v Prahe sú predovšetkým Slovania a české sympatie pre Západ, pre Francúzsko zvlášť, sú vysvetliteľné súčasnou slabosťou veľkej ruskej ríše a hlavne stáročným antagonizmom, ktorý oddeľuje slovanský svet od pangermanizmu. No keby sme nešťastným sledom politických omylov dospeli ku zmiereniu Slovanov s Germánmi, s československou podporou v boji proti rusko-nemeckej koalícii by sa už nedalo počítať“.¹³ V trocha inom kontexte sa Mittelhausser k tomuto námetu vrátil a uviedol: „ČeCHO-Slováci sú v hĺbke srdca Slovania a nikdy sa nevzdajú nádeje na obnovu Ruska; práve tak dúfajú, že sa stanú spojnicou medzi západnými národmi a obnoveným Ruskom“.¹⁴ Táto generálova predtucha stojí za povšimnutie, lebo po Stalingrade a Kursku sa i v dôsledku aktivít československého exilu v Londýne začala konkretizovať.

Prejdime teraz k otázke Benešom preferovanej československo-francúzskej politickej zmluvy. Táto zmluva bola svojim názvom¹⁵ i obsahom zmluvou politickou a jej signatári ju podpísali tesne po tom, čo sa ukázalo, že uzavretie vojenskej dohody medzi nimi je z viacerých dôvodov neaktuálne. Táto politická zmluva vychádzala zo zásady, že národné a politické záujmy Československa a Francúzska boli totožné tak v rokoch prvej svetovej vojny, ako i po jej skončení. Ako uviedol zborník *Zahraniční politika*, zmluva bola „dôsledkom faktu, že Francúzsko ostáva ako celok ozajstným zástancom nového stredoeurópskeho poriadku a našej [československej] samostatnosti, a že svojou politikou, svojimi záujmami a celým svojím ideovým založením zostáva najdôslednejším nepriateľom tých európskych politických prúdov a síl, ktoré môžu ohrozovať aj naše zá-

11 *Francouzská vojenská mise v Československu 1919–1939*. Serie 1: 1919–1925. Svazek 2, B: 1921–1925. Běžné zprávy. Praha : Vojenský historický ústav, 2005, dok. 8, s. 116. ISBN 8072782606.

12 Maršal Ferdinand Foch (2. 10. 1851 – 20. 3. 1929) bol jednou z najvýznamnejších vojenských osobností prvej svetovej vojny a dôležitú úlohu hral i na mierovej konferencii v Paríži po skončení vojnového konfliktu.

13 Ref. 9, s. 606.

14 Ref. 11, dok. 14, s. 136. (Tajná správa gen. Mittelhaussera maršalovi Fochovi zo 17. 11. 1923).

15 *Zmluva o spojeníctve a priateľstve medzi Francúzskom a Československom* bola podpísaná v Paríži 25. januára 1924.

ujmy, našu nezávislosť a štátnu samostatnosť a proti ktorým naša politika musí smerovať z prirodzeného pudu sebazáchovy“.¹⁶ Československo-francúzska spojenecká a priateľská zmluva bola náhradou za chýbajúcu vojenskú dohodu medzi oboma krajinami, ktorú – ako vieme – si predovšetkým želali francúzske vojenské i politické kruhy. Beneš si prial zmluvu koncipovanú tak, aby tlmočila „*zásady politickej filozofie obidvoch demokracií*“, a stala sa tak vskutku „*zmluvou o večnom priateľstve medzi obidvoma národmi*“, ktorú by museli rešpektovať i budúce vlády zmluvných strán.¹⁷ Zmluva sa nerodila ľahko, pretože zatiaľ čo Francúzi vrátane maršala Focha si želali, aby sa stala dokumentom, ktorý by striktnie formulovaným textom politicky a vojensky pevne spojil Francúzsko, Poľsko a Československo, Beneš sledoval podpísaním zmluvy prinajmenšom sčasti iné ciele.¹⁸ Francúzskym vojenským i politickým kruhom to samozrejme neušlo a časť z nich ju preto od samého začiatku pokladala len za „*platonické*“ gesto.¹⁹

Bolo takéto nie príliš lichotivé označenie československo-francúzskej spojeneckej a priateľskej zmluvy adekvátne? Ak pripustíme, že Francúzov mrzela absencia československo-francúzskej vojenskej konvencie, a ak uznáme, že označenie československo-francúzskej spojeneckej zmluvy prívlastkom „*platonická*“ nebolo len momentálnym úsudkom prominentného francúzskeho právnika a znalca medzinárodnej politiky, ale názorom, s ktorým sa nie bezvýznamná časť francúzskych politických a vojenských kruhov stotožňovala, potom musíme pripustiť, že časť francúzskej politickej scény nesympatizovala s postupom Prahy. Vo vtedajšej medzinárodnej situácii to však z viacerých relevantných dôvodov nebolo také znateľné, no keď sa päť rokov po legálnom príchode Hitlera k moci 30. januára 1933 situácia v Európe postupne vyostrovala, Francúzsko svoju niekdajšiu (a pretrvávajúcu) nespokojnosť s absenciou vojenského spojenectva s Československom dalo Prahe jasne najavo slovami, ktoré vtedajší šéf francúzskej diplomacie Georges Bonnet²⁰ povedal československému vyslancovi v Paríži Štefanovi Osuskému²¹ v júli 1938: „*Československá vláda musí jasne poznať naše stanovisko: Francúzsko sa kvôli Sudetám nepustí do vojny. Pravda, na verejnosti potvrdíme našu solidaritu, ako si to praje československá vláda, ale toto potvrdenie solidarity jej má umožniť dospieť k pokojnému vyriešeniu [otázky sudetských Nemcov]. Československá vláda sa v nijakom prípade nesmie domnievať, že ak vypukne vojna, budeme na jej strane.*“²²

Po vstupe francúzskych a belgických vojsk do Porúria v januári 1923 Paríž márne naliehal na uzavretie vojenskej konvencie s ČSR. O 15 či 16 rokov neskôr sa karta obrá-

16 PETRUF, Pavol. Niekoľko poznámok na okraj československo-francúzskej spojeneckej a priateľskej zmluvy. In DUCHOŇOVÁ, Diana – RÁBIK, Vladimír (eds.). *Prudenti domine nobis honorandae... K životnému jubileu profesorky Márie Kohútovej*. Trnava : Filozofická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave; Bratislava : Historický ústav SAV, 2015, s. 479. ISBN 9788374906906.

17 Ref. 16, s. 488. Text zmluvy pozri In Ref. 16, s. 493-495.

18 Podrobnejšie o tom svedčí najmä s. 491 cit. štúdie (Ref. 16).

19 Podrobnejšie pozri s. 492 cit. štúdie (Ref. 16).

20 Georges Bonnet (22. 7. 1889 – 18. 6. 1973) zastával funkciu ministra zahraničných vecí od apríla 1938 do septembra 1939.

21 Štefan Osuský (31. 3. 1889 – 27. 9. 1973) bol československým vyslancom vo Francúzsku od 6. 1. 1921 do začiatku 40. rokov minulého storočia.

22 MILZA, Pierre. *Les relations internationales de 1918 à 1939*. Paris : Armand Colin, 1995, s. 163. ISBN 2200215916.

tila a Beneš v kritickej situácii spôsobenej Mníchovom 5. októbra 1938 „v záujme štátu“ abdikoval z funkcie prezidenta, rozhlasovým prejavom sa rozlúčil s „československým ľudom“²³ a 22. októbra odišiel do exilu. Vo Francúzsku však na rozdiel od prvej svetovej vojny pobudol len krátko, lebo situácia v tejto krajine mu robila starosti. Nebolo to Francúzsko z roku 1914, bola to krajina „ranená rozkladom Mníchova“, jej rany naďalej hnisali atď.²⁴ A tak sa trvalým sídlom Beneša i jeho exilovej garnitúry stalo Anglicko, ktoré sa zo situácie po rozpútaní druhej svetovej vojny podľa Beneša „vykresávalo“ oveľa lepšie než Francúzsko.

Na tomto mieste si musíme pripomenúť svojím spôsobom prorocké slová, ktoré svojho času – v novembri 1923 – vyriekol generál Mittelhauser: „*Čečo-Slováci sú v hĺbke srdca Slovania a nikdy sa nevzdajú nádeje na obnovu Ruska; práve tak dúfajú, že sa stanú spojnicou medzi západnými národmi a obnoveným Ruskom.*“ Áno Beneš sa po odchode z republiky usadil v Londýne, ale vývin na frontoch, skúsenosti z exilu a azda i túžba urobiť z povojnového Československa ozajstnú spojnicu – a či *most* – medzi Západom a Východom ho v decembri 1943 viedli k ceste do Moskvy, ktorá sa s odstupom času a s prihliadnutím k téme tejto štúdie ukázala byť svojím spôsobom osudová. Beneš v Moskve vystupoval tak, aby urobil čo najlepší dojem na kremelských vodcov a predovšetkým na Josifa V. Stalina²⁵ a Vjačeslava M. Molotova.²⁶ Obrazne povedané, obidvaja by boli mohli bezvýhradne potvrdiť niekdajšiu „prognózu“ gen. Mittelhaussera. V rozhovore so sovietskym ľudovým komisárom zahraničných vecí Molotovom, ktorý sa konal v pracovni menovaného 14. decembra 1943 o štvrtej popoludní, Beneš hneď úvodom napr. povedal, že „*chce, aby od tejto chvíle politiky oboch štátov boli koordinované*“, a preto si želá „*poznať stanovisko sovietskej vlády, tak aby mohla čsl. vláda a naši diplomatickí zástupcovia dostať presné pokyny, ako v zásadných veciach hovoriť a postupovať, vždy v súhlase s predstaviteľmi vlády sovietskej. Uisťuje našou lojálnou spoluprácou i postupom pri všetkých našich rokovaniach, ktoré v budúcnosti prídu*“.²⁷ Dve desaťročia po vyššie citovaných Mittelhausserových slovách sa ukázalo, že francúzsky generál mal v mnohom pravdu...

Desať dní pred citovaným Benešovým rozhovorom s Molotovom sa iný vysoký francúzsky dôstojník (a politik) – generál Charles de Gaulle²⁸ –, vedúca osobnosť francúzskeho odboja, ktorého centrom v tom čase už nebol Londýn, ale Alžír, vyjadril – bez

23 Text Benešovo rozhlasového prejavu In BENEŠ, Edvard. *Paměti. Od Mníchova k nové válce a k novému vítězství*. Praha : Orbis, 1948, s. 433-437.

24 PETRUŤ, Pavol. *Politické vzťahy medzi Francúzskom a Československom a Francúzskom a Slovenskom (1939 – 1948). Výber z dokumentov*. Martin : Matica slovenská, 2003, s. 13. ISBN 8070906979.

25 Josif/Iosif/ Vissarionovič Stalin (18. 12. 1878 – 5. 3. 1953) zastával v čase Benešovej návštevy Moskvy v decembri 1943 viaceré najvyššie štátne a stranické funkcie – bol generálnym tajomníkom ÚV KSSZ, predsedom Rady ľudových komisárov ZSSR, predsedom Štátneho výboru obrany atď.

26 Vjačeslav Michajlovič Molotov (9. 3. 1890 – 8. 11. 1986) bol v čase Benešovej návštevy Moskvy ľudovým komisárom (ministrom) zahraničných vecí ZSSR.

27 O Benešovej ceste do Moskvy a jeho rozhovoroch s vedúcimi sovietskymi predstaviteľmi, ale aj s vodcami československého komunistického exilu v sovietskej metropole pozri MASTNÝ, Vojtěch. Benešovy rozhovory se Stalinem a Molotovem. In *Svědectví*, 1974, č. 47, s. 467-498.

28 Generál Charles de Gaulle (22. 11. 1890 – 9. 11. 1970) bol v čase Benešovej návštevy Moskvy vedúcou osobnosťou francúzskeho odboja.

toho, aby bol oboznámený s obsahom Benešových rozhovorov s vedúcimi sovietskymi činiteľmi – že sa teší na návštevu prezidenta Beneša, ktorého politiku voči Rusku plne chápe tým väčšmi, „že i my Francúzi si prajeme mať najlepšie styky a priateľské vzťahy s Ruskom... Francúzska politika sa musí opierať o Rusko a spolupracovať tesne s Československou republikou, resp. musí sa opierať o eventúálnu federáciu, ktorá bude na východe zriadená, lebo nemožno predvídať, čo bude s Anglickom, t. j. akú politiku v budúcnosti povedie. Výhliadky po tejto stránke nie sú pekné, lebo všetko, čo Veľká Británia činí a podniká, nasvedčuje, že nechce, aby Nemecko bolo dôkladne porazené a potrestané... Spojené štáty európskym pomerom nerozumejú... Veľká Británia je iba čiastočne európskou mocnosťou... bolo by teda po vojne Francúzsko v Európe samé proti Nemecku, keby sa nespojilo s Ruskom“.²⁹

Po návrate z Moskvy sa Beneš stretol 2. januára 1944 s de Gaulleom v Alžíri. Generál stretnutie vyličil nasledovne: „Beneš ma informoval, čoho sa jeho rozhovory v Moskve týkali... Potom mi vysvetlil svoju politiku: ‚Pozrite sa na mapu. Rusi sa blížia ku Karpatom a západné štáty dosiaľ nie sú pripravené na vylodenie vo Francúzsku. Moju krajinu teda oslobodí Červená armáda. Aby som v nej mohol nastoliť svoju vládu, musím sa dohodnúť so Stalinom. To som práve urobil, a to za podmienok, ktoré nespochybňujú nezavislosť Československa, pretože – ako sme sa dohodli – nebude sa ruské velenie v ničom pliesť do našich politických záležitostí... aliancia s Ruskom je pre nás kategorickým imperatívom.“³⁰ Na de Gaulleovu námietku, „že by Západ mohol byť protiváhou“, reagoval Beneš skepticky: „[Franklin D.] Roosevelt³¹ ... sa chce dohodnúť so Stalinom... [Winston S.] Churchill³² sa o nás stará len málo... Je pravda, že ste tu ešte Vy, tvorca pevného a silného Francúzska, ktoré je nevyhnutné pre európsku rovnováhu. Keby nebolo Vás, pre slobodu Európy by už neostávala nijaká nádej... Ťažko [však] povedať, čo bude zajtra.“³³

Pokiaľ ide o československo-francúzske vzťahy, „zajtra“ – t. j. – prísne vzato – po parlamentných voľbách v Československu v máji 1946, v ktorých zvíťazila Komunistická strana Československa, začala Praha urýchlene podnikáť kroky na uzavretie novej spojeneckej zmluvy s Francúzskom. Francúzsky veľvyslanec v Prahe Maurice Dejean³⁴ Paríž v polovici júla informoval, že pri príležitosti francúzskeho štátneho sviatku vedúce politické osobnosti ČSR i československá tlač dávala jasne najavo záujem o uzavretie spojeneckej zmluvy medzi Československom a Francúzskom³⁵. Francúzsky minister

29 Ref. 24, s. 69.

30 DE GAULLE, Charles. *Válečné paměti 1940/1944*. Praha : Naše vojsko, 1989, s. 443-444.

31 Franklin Delano Roosevelt (30. 1. 1882 – 12. 4. 1945) bol v rokoch 1933 – 1945 prezidentom USA.

32 Winston S. Churchill (30. 11. 1874 – 24. 1. 1965) zastával v rokoch 1940 – 1945 a 1951 – 1955 úrad britského premiéra.

33 DE GAULLE, ref. 30, s. 444.

34 Maurice Dejean (30. 9. 1899 – 14. 1. 1982) bol v čase Benešovej návštevy Moskvy vyslancom de Gaulleovej odbojovej exilovej vlády pri československej exilovej vláde v Londýne. V druhej polovici štyridsiatych rokov (1945 – 1950) bol francúzskym veľvyslancom v ČSR.

35 PETRUF, Pavol. Príprava povojnovej spojeneckej zmluvy medzi Československom a Francúzskom. In PETRUF, Pavol (zost.). *Středná a juhovýchodná Európa – sondy do vývoja v štyridsiatych rokoch*. Bratislava : Historický ústav SAV, 1992, s. 93.

zahraničných vecí Georges Bidault³⁶ pokladal však za potrebné Dejeana upozorniť, že k podobným návrhom Prahy je „v *súčasných podmienkach*“, keď ešte nedošlo k celkovej stabilizácii pomerov v Európe, potrebné pristupovať „*veľmi rezervovane*“.³⁷ Úvahy o eventuálnom podpísaní československo-francúzskej spojeneckej zmluvy potom síce pokračovali až do leta 1947, ale boli v podstatnej miere ovplyvnené tajnou nótou, ktorú v júli 1946 vypracoval Odbor východnej Európy francúzskeho ministerstva zahraničných vecí a v ktorej sa o. i. uvádzalo: „... *aké výhody by [v súčasných podmienkach] Francúzsku priniesla [spojenecká] zmluva s Československom? ... ak by Praha hodlala klásť [za pomoci spojenectva s Francúzskom] odpor Moskve, zväzky... s ČSR by nám mohli byť len na ťarchu. Boli by to opäť železné okovy, ktoré by sme vládili na nohách...*“³⁸ A tak možno túto úvodnú časť štúdie zakončiť konštatovaním, že československo-francúzske zmluvné spojenectvo v období medzi dvoma svetovými vojnami sa buď vôbec nereali-zovalo (vojenská konvencia), alebo nenaplnilo (československo-francúzska spojenecká a priateľská zmluva z 25. januára 1924 a československo-francúzska garančná zmluva zo 16. októbra 1925), a istý (krátky) čas diskutovaná aliancia medzi Francúzskom a Československom po druhej svetovej vojne sa vôbec nereali-zovala.

Bolo tomu tak – stručne povedané – preto, lebo v prvých povojnových rokoch, v období prechodu od vojny k mieru, pokladala časť vedúcich francúzskych politických kruhov spojenectvo s Československom za prílišné bremeno. Na sklonku 40. rokov v zmenených mocenských pomeroch v Európe a vo svete sa zmluvné spojenectvo medzi Prahou a Parížom stalo čírou utópiou. Francúzsko sa 4. apríla 1949 stalo jedným zo zakladajúcich členov NATO³⁹ a Československo tvorilo v tom istom čase už „pevnú súčasť“ formujúceho sa sovietskeho bloku. Francúzsko už pred založením Organizácie Severoatlantickej zmluvy prijalo Marshallov plán,⁴⁰ ktorý sa začal realizovať na jar 1948 a stal sa východiskom povojnovej hospodárskej rekonštrukcie i spolupráce západoeurópskych krajín, Československo Marshallov plán na príkaz Moskvy odmietlo. Stalin v plnej miere využil príležitosť, ktorú sovietskemu vedeniu ponúkol počas svojej návštevy v Moskve v decembri 1943 Beneš, keď – ako už bolo uvedené – prejavil želanie „*poznať stanovisko sovietskej vlády, tak aby mohla čs. vláda a naši diplomatickí zástupcovia dostať presné pokyny, ako v zásadných veciach hovoriť a postupovať, vždy v súhlase s predstaviteľmi vlády sovietskej*“. Marshallov plán bol „zásadnou vecou“, a tak Stalin v rozhovore s predsedom československej vlády K. Gottwaldom,⁴¹ ministrom zahraničných vecí J. Masarykom⁴² a ďalšími členmi československej delegácie, ktorá pricesto-

36 Georges Bidault (5. 10. 1899 – 27. 1. 1983) zastával rozličné vládne funkcie, v rokoch 1944 – 1948 bol dvakrát ministrom zahraničných vecí.

37 Ref. 35, s. 94.

38 Ref. 35, s. 95.

39 Základné fakty o rokovaníach o vzniku NATO pozri In PETRUF, Pavol. *Vznik Severoatlantickej aliancie*. Banská Bystrica : Metodicko-pedagogické centrum, 2004, 56 s. ISBN 8080414696.

40 Základné informácie o vzniku Marshallovoho plánu pozri In PETRUF, Pavol. *Marshallov plán*. Bratislava : Slovak Academic Press pre Historický ústav SAV, 1993, 192 s. ISBN 808566514X.

41 Klement Gottwald (23. 11. 1896 – 14. 3. 1953) bol od 2. 7. 1946 do 15. 6. 1948 predsedom československej vlády, od 14. 6. 1948 do 15. 3. 1953 prezidentom Československej republiky. Roky 2. svetovej vojny prežil v ZSSR, kam emigroval krátko po Mnichovskej dohode (v novembri 1938).

42 Jan Masaryk (18. 9. 1886 – 10. 3. 1948) navštívil Moskvu vo funkcii ministra zahraničných vecí ČSR,

vala na návštevu do Moskvy, dal 9. júla 1947 „presný pokyn“, aby sa československí zástupcovia nezúčastnili rokovaní o Marshallovom pláne v Paríži.

***

Príkaz bol splnený, a tak sa zjavne i pričinením toho cesty Československa a Francúzska na konci 40. rokov minulého storočia naddlho rozišli. Jedným z najočividnejších prejavov tohto rozchodu bolo zatváranie francúzskych (a práve tak i britských a amerických) kultúrnych a informačných inštitúcií v Prahe a v Bratislave. Tieto inštitúcie sa v súlade so želaním vládnej moci diskreditovať ich prácu a aktivity začali pokladať za ohniská „podvratnej činnosti“ zameranej proti pofebruárovému režimu. V súvislosti so „špionážnou aférou“, ktorú vykonštruovali orgány štátnej bezpečnosti, bol 14. apríla 1951 zatvorený Francúzsky generálny konzulát v Bratislave. Jeho činnosť sledovali bezpečnostné orgány už od polovice r. 1949, pričom osobitnú pozornosť venovali francúzskemu generálnemu konzulovi v Bratislave ě. M. Manac’hovi.⁴³ Francúzsky konzulát v metropole Slovenska bol obvinený jednak zo špionážnej činnosti a jednak z napomáhania ilegálnych prechodov československých občanov za hranice i z iných protištátnych aktivít.⁴⁴ Súdny proces s pracovníkmi francúzskeho generálneho konzulátu na Slovensku sa konal na sklonku druhej júnovej dekády 1951 v Bratislave. Krátko po ukončení činnosti francúzskeho generálneho konzulátu v Bratislave bol zatvorený Inštitút Ernesta Denisa v Prahe a ustanovizeň Maison de France (Francúzsky dom), pričom z ČSR boli vypovedaní viacerí francúzski diplomati.⁴⁵ Vzťahy medzi Prahou a Parížom sa tak od začiatku 50. rokov ocitli takmer na bode mrazu, čoho dôkazom je aj to, že jediným francúzskym ministrom, ktorý v uvedenom desaťročí zavítal na (niekoľkohodinovú) návštevu Prahy, bol minister zahraničných vecí Christian Pineau,⁴⁶ ktorý sa 25. mája 1956 zastavil v Prahe na spiatočnej ceste z Moskvy. Noviny *Rudé právo* uverejnili správu o jeho pobyte v Prahe na prvej strane, pričom uviedli, že hoci „osobný styk francúzskeho ministra zahraničných vecí s československými oficiálnymi osobnosťami bol krátky, možno napriek tomu očakávať, že srdečnosť stretnutia a jeho priateľské ovzdušie vykoná kladný vplyv na ďalší rozvoj francúzsko-československých vzťahov“.⁴⁷ Táto optimistická predpoveď sa však v dôsledku viacerých udalostí⁴⁸ naplňala len pomaly. Česko-

---

ktorú zastával od 21. 7. 1940 do 10. 3. 1948.

43 Étienne Manoël Manac’h (3. 2. 1910 – 14. 2. 1992) bol francúzsky diplomat a spisovateľ. Z ČSR bol vyhostený r. 1951. Po procese s Jozefom Tisom zaslal francúzskemu veľvyslancovi v Prahe Mauriceovi Dejeanovi vyše 80-stránkový materiál s názvom *Le Procès du Dr. Joseph Tiso dans ses rapports avec l’histoire de l’Etat slovaque et la reconstruction de la nouvelle Tchécoslovaquie* (Proces s Dr. Jozefom Tisom vo vzťahu s dejinami Slovenského štátu a obnovením nového Československa).

44 ŠTEFANSKÝ, Michal. *Studená vojna. Slovensko 1946 – 1954*. Bratislava : Vojenský historický ústav, 2008, s. 110. ISBN 9788096937554.

45 Podrobnejšie o tom: ŠTEFANSKÝ, ref. 44, s. 110-111.

46 Christian Pineau (14. 10. 1904 – 5. 4. 1995) zastával post ministra zahraničných vecí od 1. 2. 1956 do 14. 5. 1958.

47 *Rudé právo*, 26. 5. 1956. Pri citáciách z denníka *Rudé právo*, prípadne pri iných zmienkách o uvedených novinách boli využité materiály z Digitálneho archívu časopisů ÚČL AV ČR, v. v. i. (<http://archiv.ucl.cas.cz/>. [cit. 2017-05-22]).

48 Francúzsky historik Antoine Marès uvádza, že dôležitú úlohu pri rozvíjaní vzťahov medzi Československom a Francúzskom hralo rozvíjanie vzťahov medzi Parížom a Moskvou, ale aj ukončenie vojny v Alžírsku či vyriešenie aféry spojenej so zadržaním a prehliadkou československej nákladnej lode Lidí-

slovensko ostávalo mimo zorného uhla francúzskej politiky a francúzsky veľvyslanec v Prahe Jean-Paul Garnier⁴⁹ bol na začiatku 60. rokov presvedčený, že „Československo... nemá vlastnú zahraničnú politiku a obmedzuje sa na presné vykonávanie sovietskych smerníc“, čiže fakticky robilo to, o čo Moskvu žiadal – možno v naivnom presvedčení, že kremelští vodcovia na to časom pozabudnú – v decembri 1943 Beneš. Garnier preto Parížu radil „*aspoň udržať čo najaktívnejšie hospodárske a kultúrne styky a vyhnúť sa pokiaľ možno prílišnému zhoršovaniu stykov politických*“.⁵⁰ Tento trend sa vcelku darilo udržať, pretože od leta 1964 sa československo-francúzske vzťahy začali postupne zlepšovať.⁵¹ Jasným svedectvom toho bola napr. návšteva „frankofilsky“ orientovaného ministra školstva ČSSR Čestmíra Císařa v Paríži v marci 1965. Císař pokladal Francúzsko „*za kľúčové pre európsku kultúru a civilizáciu*“, za krajinu „*povolanú hrať i v tieni oboch supervelmocí pozitívnu úlohu pre prekonávanie blokovej rivality a narovnávanie vzťahov Západu s Východom*“.⁵² Signálom rastúceho porozumenia medzi Prahou a Parížom bola i návšteva francúzskeho ministra zahraničných vecí Couve de Murvillea⁵³ v Prahe a v Bratislave dňoch 26. – 28. júla 1966. Dňa 26. júla v popoludňajších hodinách sa v Černínskom paláci v Prahe začali rozhovory medzi Couve de Murvilleom a československým ministrom zahraničných vecí Václavom Davidom⁵⁴. Ministri hovorili o dovedajšom vývoji československo-francúzskych vzťahov vo všetkých oblastiach, pričom konštatovali, že v priebehu posledných rokov došlo k ich priaznivému rozvoju a zhodli sa na tom, že obe strany ho budú naďalej podporovať. Dospeli k záveru, že trvalé prehlbovanie rovnoprávných a vzájomne prospešných vzťahov súčasne prispieva k upevneniu bezpečnosti v Európe i mieru vo svete. Účinným predpokladom toho mal byť ďalší rozvoj vzájomných kontaktov v politickej oblasti a vytváranie možností pre zintenzívnenie obchodnej výmeny a hospodárskej spolupráce.⁵⁵ Dňa 27. júla prijal francúzskeho ministra zahraničia prezident Antonín Novotný⁵⁶ i predseda československej vlády Jozef Lenárt.⁵⁷ Popoludní o 15. hod. odcestoval Couve de Murville na návštevu Bratislavy, odkiaľ v nasledujúci deň pokračoval v ceste do Budapešti. Na tlačovej konferencii, ktorá sa konala v stredu 27. júla, Couve de Murville pripomenul, že ide o prvú návštevu ministra zahraničných vecí Francúzska od roku 1934, keď Československo navštívil francúz-

---

ce prepravujúcej zbrane pre alžírsky Front národného oslobodenia. MARÈS, Antoine. „Naším hlavným cieľom zůstává uvolnění napětí“. Francie – Československo 1961 – 1968. In *Soudobé dějiny*, roč. V, 4/98, s. 475. ISSN 1210-7050.

- 49 Jean-Paul Garnier (1904 – 1973) bo francúzskym veľvyslancom v ČSR od apríla 1959 do marca 1961.
 50 Ref. 48, s. 473.
 51 Ref. 48, s. 475 a n.
 52 CÍSAŘ, Čestmír. *Člověk a politik. Kniha vzpomínek a úvah*. Praha : ETC Publishing, 1998, s. 339. ISBN 808600659X. Č. Císař navštívil Francúzsko na pozvanie francúzskeho ministra školstva Christiana Foucheta.
 53 Maurice Couve de Murville (24. 1. 1907 – 24. 12. 1999) zastával viaceré významné vládne funkcie.
 54 Václav David (23. 10. 1910 – 5. 1. 1996) bol ministrom zahraničných vecí Československa od 31. 3. 1953 do 8. 4. 1968.
 55 Francouzský ministr zahraničí Couve de Murville v Praze. In *Rudé právo*, 26. 7. 1966, s. 1.
 56 Antonín Novotný (10. 12. 1904 – 28. 1. 1975) bol v rokoch 1953 – 1968 prvým tajomníkom ÚV KSČ a od 19. 11. 1957 do 22. 3. 1968 československým prezidentom.
 57 Jozef Lenárt (3. 4. 1923 – 11. 2. 2004) bol československým premiérom v rokoch 1963 – 1968.

sky minister zahraničných vecí Louis Barthou.⁵⁸ Couve de Murville uviedol, že medzi Francúzskom a Československom sa obnovujú vzájomné vzťahy na normálnej základni, a že hlavným účelom jeho návštevy „*bolo jasne dokázať, že väzby medzi Československom a Francúzskom sú zas normálne, to znamená dôveryhodné a priateľské*“.⁵⁹ V priebehu procesu zlepšovania francúzsko-československých vzťahov sa po viac než dvadsiatich rokoch opätovne objavila i myšlienka podpísať vzájomnú zmluvu o priateľstve, ale francúzska strana reagovala rezervovane: „*Pokiaľ Váš [mienený je francúzsky veľvyslanec v Prahe Roger Lalouette⁶⁰] vaši partneri [v Československu] znovu oslovia vo veci eventuálnej zmluvy o priateľstve a spolupráci, reagujte s rezervou. V súčasnej situácii možno totiž z mnohých dôvodov tento návrh realizovať len obťažne*“.⁶¹ I keď pozadie týchto „mnohých dôvodov“ ostáva sčasti nejasné, vzťahy medzi Parížom a Prahou v roku 1967 opätovne ochladli⁶², avšak nie do takej miery, aby to zabránilo návšteve predsedu československej vlády J. Lenártu v Paríži v októbri 1967 a jeho stretnutiu s vrcholnými predstaviteľmi štátu vrátane generála de Gaullea.⁶³ Na stránkach československej tlače – konkrétne denníka *Rudé právo* – sa „ochladienie“ vzťahov medzi Parížom a Prahou neprejavilo. Uvedený denník pomerne obsérne komentoval Lenártovu návštevu Francúzska, ktorá trvala od pondelka 23. októbra do štvrtka 26. októbra. Čitatelia novín *Rudé právo*, ktoré vychádzali vo vysokom náklade, si mohli v uvedený štvrtok napr. prečítať: „*Po dvojdňovom pobyte v Normandii strávenom väčšinou prehliadkami závodov, vrátil sa v stredu vo večerných hodinách predseda československej vlády J. Lenárt do francúzskeho hlavného mesta. Po príchode do Paríža usporiadal na jeho počesť slávnostnú večeru ministerský predseda Pompidou*“.⁶⁴ Večera sa konala v paláci ministerstva zahraničných vecí na Quai d'Orsay a predsedovia oboch vlád predniesli krátke prípitky... J. Lenárt vo svojom prípitku o. i. povedal: „*Zložitá medzinárodná situácia v povojnových rokoch nepriaznivo ovplyvnila vývoj vzájomných vzťahov. Rád konštatujem, že v posledných rokoch dochádza k oživeniu našich stykov. Užitočné kontakty máme v oblasti politickej a dobrá spolupráca sa rozvíja na úseku kultúry, vedy a techniky... dobré predpoklady na rozšírenie vzájomnej spolupráce sú v oblasti obchodnej a hospodárskej... Som preto rád, že pri našom rokovaní sa prejavili zhodné či blízke názory v celom rade dôležitých medzinárodných problémov, hlavne pokiaľ ide o udržanie mieru v Európe a vo svete, ako aj v otázke mierového spolunažívania štátov s rozdielnym spoločenským zriadením*...“⁶⁵ Francúzsky premiér vo svojom prípitku poukázal na sympatie, ktoré francúzsky ľud prechováva voči československému ľudu: „*Vo Francúzsku a v Čes-*

58 Louis Barthou (25. 8. 1862 – 9. 10. 1934) bol ministrom zahraničných vecí od 23. 10. 1917 do 16. novembra 1917, a od 9. 2. 1934 do 9. 10. 1934.

59 *Rudé právo*, 28. 7. 1966, s. 1.

60 Roger Lalouette (8. 9. 1904 – 17. 5. 1980) bol francúzskym veľvyslancom v ČSSR od júla 1964 do novembra 1969.

61 Ref. 48, s. 478.

62 Por.: ref. 48, s. 478.

63 Ref. 48, s. 479.

64 Georges Pompidou (5. 7. 1911 – 2. 4. 1974) zastával v čase Lenártovej návštevy Francúzska funkciu ministerského predsedu, neskôr (od 20. júna 1969 do 2. apríla 1974) bol francúzskym prezidentom.

65 *Rudé právo*, 26. 10. 1967, s. 7.

koslovensku sú rozdielne režimy a môžeme mať rozličné názory na určité otázky. Nemáme však protikladné záujmy. Je tu predovšetkým veľké pranie zblížiť sa konkrétne v oblasti stykov, výmen, spolupráce. Zdá sa nám, že francúzsko-československé priateľstvo, zrodené pred päťdesiatimi rokmi v nadšení zo zmien a upevnené v útrapách vojny, predstavuje jednu z nádejí nášho kontinentu“⁶⁶ – uviedol vo svojom prípitku G. Pompidou. Na stretnutí Lenárta s gen. de Gaulleom vo štvrtok 26. októbra krátko popoludní odzneli aj tieto slová francúzskeho prezidenta: „Československý ľud je seriózny a pracovitý. Máte výkonný priemysel. Mali by sme viac spolupracovať a rozširovať vzájomné kontakty. Na politickej úrovni nie sú medzi nami žiadne sporné otázky. Táto spolupráca by nemala byť nijako obťažná, vaša prítomnosť tu tomu nasvedčuje. Prišiel ste k nám na návštevu vo vhodnú dobu.“⁶⁷ Čas však onedlho po uvedenom konštatovaní ukázal, že táto „vhodná doba“ trvala len krátko, lebo na československej politickej scéne sa na prelome rokov 1967/1968 začali odohrávať udalosti, ktorých rozuzlenie sa v jeseni 1967 sotva dalo presne predvídať.

Živnou pôdou týchto udalostí boli krízové javy, ktoré mali svoje hospodárske, politické i ideologické príčiny, a na prelome rokov 1967/1968 začali určovať ďalší chod československej spoločnosti. Svojou podstatou boli – všeobecne povedané – prirodzeným vyústením procesu „destalinizácie a kulminujúcej krízy vo vyspelej krajine, v ktorej kultúre boli hlboko zakorenené prevažne demokratické tradície“.⁶⁸ Krízový vývoj generovali i ďalšie dôležité faktory – hospodárske problémy v rokoch 1962 – 1963,⁶⁹ ktoré vytvárali živnú pôdu pre ekonomický reformizmus, nevyriešená „slovenská otázka“⁷⁰, pomalý postup politických rehabilitácií, otvorená nespokojnosť spisovateľov a študentov so stavom československej spoločnosti, ako aj reformné požiadavky „intelektuálnej obce“ v Komunistickej strane Československa a jej boj za slobodu myslenia a prejavu.⁷¹ O existencii krízovej situácie, ktorá sa na sklonku roku 1967 v koncentrovanej podobe prejavovala zápasom medzi „konzervatívnymi silami“ reprezentovanými prvým tajomníkom ÚV KSČ a prezidentom republiky A. Novotným a jeho politickými súbežcami, a prvým tajomníkom ÚV KSS A. Dubčekom a jeho stúpenkami, jasne svedčil príchod generálneho tajomníka ÚV KSSZ Leonida I. Brežneva do Prahy na konci prvej decembrovej dekády 1967. Znáмым výrokom – „Eto vaše delo“ („To je vaša [československá]

66 *Rudé právo*, 26. 10. 1967, s. 7.

67 Ref. 48, s. 479.

68 VALENTA, Jiří. *Sovětská intervence v Československu 1968. Anatomie rozhodnutí*. Praha : Nakladatelství Svoboda, 1991, s. 17. ISBN 8020502130.

69 Sumárne sa o nich zmieňuje LONDÁK, Miroslav. *Rok 1968 a ekonomická realita Slovenska*. Bratislava : Historický ústav SAV vo vydavateľstve Prodamu, 2007, 177 s. ISBN 9788096978212; LONDÁK, Miroslav. *Ekonomické reformy v Československu v 50. a 60. rokoch 20. storočia a slovenská ekonomika*. Bratislava : Historický ústav SAV, 2012. ISBN 9788089396221. Užitočné informácie poskytuje v daných koreláciách aj publikácia LONDÁK, Miroslav – SIKORA, Stanislav. *Rok 1968 a jeho miesto v našich dejinách*. Bratislava : VEDA, 2009, 575 s. ISBN 9788022410953.

70 O federalizácii unitárneho československého štátu, ktorá bola jednou z hybných síl reformného procesu v ČSSR r. 1968, pozri: ŽATKULIAK, Jozef. 1968 et la question nationale: entre démocratisation et fédéralisation. In *Le Printemps tchécoslovaque 1968. Sous la direction de François Fejtö et Jacques Rupnik*. Bruxelles : Complexe, 1969, s. 100-112. ISBN 2870277997.

71 Ref. 66, s. 17.

vec“) – sa Brežnev v tej chvíli dištancoval od konzervatívnych síl, čím bol ich osud spečatený. Jasne sa to ukázalo na zasadaní ÚV KSČ v dňoch 3. – 5. januára 1968, ktoré odvolalo A. Novotného z funkcie prvého tajomníka ÚV KSČ a na uvedený post jednomyseľne zvolilo dovtedajšieho člena predsedníctva ÚV KSČ a prvého tajomníka ÚV KSS A. Dubčeka.⁷²

Prvé týždne po personálnej zmene na poste prvého tajomníka ÚV KSČ nesignalizovali nijaký zvrät v dovtedajšej vnútornej a zahraničnej politike ČSSR. Dubček 29. januára priletel na krátku priateľskú návštevu do Moskvy, kde ho na letisku privítal generálny tajomník ÚV KSSZ L. Brežnev, člen politbyra ÚV KSSZ a predseda prezídia Najvyššieho sovietu ZSSR Nikolaj Podgornij i ďalší vedúci sovietski činitelia.⁷³ Do Prahy sa Dubček podľa predpokladov vrátil 30. januára a *Rudé právo* informovalo, že počas rozhovorov v Moskve „boli prerokované otázky ďalšieho rozvoja a prehlbenia všestrannej sovietsko-československej spolupráce a uskutočnila sa tiež výmena názorov na aktuálne otázky medzinárodnej situácie a svetového komunistickeho a robotníckeho hnutia. Rozhovory prebiehali v ovzduší srdečného priateľstva, úprimnosti a priateľského porozumenia, čo zodpovedá charakteru bratských vzťahov medzi KSSZ a KSČ. Vo všetkých prerokúvaných otázkach bola znovu potvrdená úplná jednota názorov“.⁷⁴

***

Po tom, čo sme na predchádzajúcich stranách načrtli – v záujme lepšieho pochopenia postoja Francúzska k vývoju v Československu v prvej polovici roka 1968 – najprv vývoj československo-francúzskych vzťahov v rokoch 1918 – 1967 a následne v krátkosti pripomenuli postoj Sovietskeho zväzu k personálnej výmene na poste prvého tajomníka ÚV KSČ, ktorá otvorila cestu „československej jari“ r. 1968, môžeme prejsť k publikovaným francúzskym diplomatickým dokumentom a na ich pozadí sledovať, ktorým otázkam súvisiacim s vývojom v ČSSR v prvej polovici r. 1968 venoval Paríž najväčšiu pozornosť.

Publikované francúzske diplomatické dokumenty vzťahujúce sa k obdobiu od 1. januára 1968 do konca júna uvedeného roku⁷⁵ sa usilujú zachytiť a z pohľadu pracovníkov francúzskej diplomatickej služby i vysvetliť tak hlavné rysy krízového vývoja v Československej socialistickej republike v uvedenom období, ako aj jeho príčiny a hlavné hybné sily. Vychádzajú pritom zo stanoviska, že nahradenie prvého tajomníka Ústredného výboru KSČ Antonína Novotného⁷⁶ Alexandrom Dubčekom⁷⁷ na čele KSČ predstavovalo len jednu epizódu boja, ktorý mal viacero navzájom podmienených a dlhodobô pôsobiacich príčin. Z nich najvýznamnejšiu úlohu zrejme zohrávali hospodárske dôvody a v ich rámci predovšetkým zjavný nesúlad medzi vývojovými možnosťami a potrebami

72 *Rudé právo*, 6. 1. 1968, s. 1.

73 *Rudé právo*, 30. 1. 1968, s. 1.

74 *Rudé právo*, 31. 1. 1968, s. 1.

75 DDF, 1968, I.

76 Pripomeňme, že Antonín Novotný bol 5. 1. 1968 odvolaný z funkcie 1. tajomníka Ústredného výboru Komunistickej strany Československa, ktorú zastával od septembra 1953. Do marca 1968 však ostal vo funkcii prezidenta ČSSR, no v máji 1968 ho odvolali zo všetkých funkcií.

77 Alexander Dubček (27. 11. 1921 – 7. 11. 1992) bol 5. 1. 1968 zvolený do funkcie 1. tajomníka ÚV KSČ.

československej ekonomiky, ktorá bola spolu s ekonomikou Nemeckej demokratickej republiky hospodársky (priemyselne) a sociálne najrozvinutejšou krajinou východnej Európy. Vyspelosť československej (predovšetkým českej) ekonomiky si nevyhnutne vyžadovala uskutočnenie reforiem smerujúcich k trhovému hospodárstvu. To bolo zjavné už v rokoch 1962 – 1963, „*keď došlo k ozajstnému zastaveniu [hospodárskeho] rastu*“. No keďže takéto reformy sa nedali uskutočniť bez relatívne slobodnej diskusie o ekonomických a národohospodárskych otázkach, KSČ bránila slobodnej výmene názorov o ekonomických problémoch z obavy, že od relatívne tolerovateľnej kritiky hospodárskej oblasti možno ľahko prejsť k netolerovateľnej kritike politickej sféry vrátane jej riadiacich orgánov.⁷⁸ A na takúto kritiku nebolo vtedajšie vedenie KSČ pripravené.

Podľa citovaných dokumentov československá spoločnosť navyše zápasila aj s problémami iného druhu: s rezíduami čistiek z obdobia stalinizmu, s „*nacionálnou otázkou*“, podstatou ktorej mal byť „*tradičný spor medzi Čechmi a Slovákmi*“⁷⁹, s nesúhlasom intelektuálov s postojom komunistickej strany k obdobiu a praktikám „*kultu osobnosti*“. Vzájomná prepojenosť týchto problémov zvyšovala napätie v spoločnosti a v priebehu roka 1967 sa vystupňovala v dôsledku viacerých udalostí, z ktorých veľký ohlas vyvolal najmä zjazd spisovateľov na sklonku júna 1967, ale aj diskusie o riešení „*slovenskej otázky*“ a problematiky „*politickej liberalizácie*“, no najmä realizácie ekonomickej reformy, v súvislosti s ktorou sa podľa citovaných dokumentov okrem iného zrejme premenili „*možnosti exportu [ČSSR] do západných štátov*“.⁸⁰ Tieto skutočnosti zvyšovali napätie v spoločnosti, prechodne ho však do určitej miery prekryla rezolúcia ÚV KSČ prijatá na prelome prvej a druhej decembrovej dekády r. 1967. O pretrvávajúcom napätí v spoločnosti i v riadiacich stranických orgánoch však zjavne svedčilo to, že predsedníctvo ÚV KSČ bolo nejednotné a delilo sa na „*liberálov*“ a „*tvrdých*“ zástancov dovtedajšieho kurzu.⁸¹ Rokovania vedúceho orgánu strany, počas ktorých dochádzalo k ostrej výmene názorov medzi Dubčekom a Novotným, svedčiacej o narastaní napätia v riadiacich orgánoch štátu, boli 21. decembra prerušené a opätovne sa začali 3. januára 1968.

Ústredný výbor KSČ bol zvolaný na 4. januára.⁸² Nasledujúci deň sa uskutočnilo hlasovanie, ktoré rozhodlo o odvolaní Antonína Novotného z funkcie prvého tajomníka ÚV KSČ a jeho nahradení Alexandrom Dubčekom. Charakteristickým znakom politického zápasu v Československu, ktorý v tejto fáze vyvrcholil personálnou zmenou na najvyššom poste vedenia strany, bolo podľa publikovaných francúzskych diplomatic-

78 Por.: DDF, 1968, I., dok. 127, s. 324. Nôta Odboru východnej Európy francúzskeho ministerstva zahraničných vecí vyhotovená v Paríži 16. februára 1968.

79 „Nacionálna otázka“ sa mala riešiť „demokraticky“. Budúci generálny tajomník ÚV KSČ a prezident republiky Gustáv Husák to zdôraznil v diskusii s „pražskými novinármi“, keď o. i. povedal, že prítom nejde „o žiadny buržoázny nacionalizmus, veď ten už u nás bol v podstate dávno prekonaný... V súčasnej dobe musíme prekonávať nezdravé názory, že český národ dopláca na Slovensko, či opačne. [Treba mať na zreteli], že vo vedení Komunistickej strany Slovenska i v zahraničnom vedení KSČ sa myšlienka federatívneho usporiadania Slovenska objavila už koncom druhej svetovej vojny“. O nový model socialistickej demokracie. In *Rudé právo*, 22. 3. 1968, s. 1.

80 DDF, 1968, I., dok. 127, s. 326. Ťažko povedať, čo pod touto formuláciou mysleli autori citovaného dokumentu. Vyslovovať určité domnienky nie je na tomto mieste zmysluplné.

81 DDF, 1968, I., dok. 127, s. 326, pozn. 2 pod čiarou.

82 Ústredný výbor Komunistickej strany Československa zasadal v dňoch 3. – 5. januára 1968.

kých dokumentov to, že politické sily mimo komunistickej strany hrali v krízovej situácii minimálnu úlohu; verejná mienka bola síce informovaná o diskusii v najvyšších štruktúrach strany, ale nevyvíjala nijaký viditeľný tlak na jej výsledok. Na otázku, či Novotný pomýšľal – ako sa hovorilo – využiť políciu a armádu na zastrašenie svojich protivníkov, citovaný francúzsky prameň nedáva odpoveď.⁸³ Isté však je, že „*Novotný sa neúspešne dovoľával rozhodcovského výroku ZSSR*“, o čom svedčia výsledky krátkej návštevy Leonida I. Brežneva⁸⁴ v Prahe 8. a 9. decembra 1967. Sily stojace za Novotným počítali s tým, že ak sa Brežnevovi predloží deformovaná verzia udalostí, podľa ktorej mal byť vinníkom Novotného ťažkosťi „slovenský nacionalizmus“, sovietsky vodca sa prikloní na jeho stranu.⁸⁵ No nestalo sa tak, lebo keď sa Brežnev na mieste presvedčil o zložitosti situácie, vystríhal sa prikloniť k jednej z proti sebe stojacich strán a obmedzil sa na vágne odporúčanie postupovať umiernené.⁸⁶ Konal tak možno i preto, že v danej situácii pochyboval o možnosti ovplyvniť priebeh krízy svojím osobným zákrokom. Brežnevov svojím spôsobom kompromisnícky postoj však podľa citovaných dokumentov stačil na víťazstvo Dubčeka, „*ktorý [síce] viedol boj proti Novotnému*“, ale ktorý v ďalšom vývoji môže „*zaujať postoje, ktoré nebudú v úplnom protiklade so stanoviskami Novotného. Nový prvý tajomník je [totiž] aparátčik, ktorý prešiel klasickou komunistickou školou a dlhé roky žil v Sovietskom zväze. Zdá sa, že svojmu predchodcovi oponoval hlavne v otázke, slovenského problému*“. Jeho postoje v iných otázkach [však] nie sú dostatočne známe“. Treba teda mať na zreteli, že za danej situácie „stará garda“ má naďalej prostriedky na to, aby ju bolo počuť.⁸⁷

Citovaný diplomatický dokument ďalej upozorňuje, že vážne problémy, ktoré boli skutočnými príčinami vtedajšej československej krízy, sa fakticky nedočkali efektívneho riešenia, pričom sa nedalo presne predvídať, aký bude Dubčekov postup v nastávajúcom období. Česi môžu napríklad odmietnuť robiť ústupky Slovákom, ktorých požiadavky môžu pribrzdiť uskutočňovanie reformy.⁸⁸ Momentálne sa však prejavujú povzbudivé známky zmeny na čele KSČ, verejná mienka prijala s úľavou zvolenie Dubčeka do funkcie, ktorú zastával Novotný, diskusie v tlači sú slobodnejšie a liberálne orientovaní komunisti neváhajú verejne prezentovať svoje myšlienky, ktoré podľa citovaných dokumentov zachádzajú veľmi ďaleko. Dominantnými témami sa totiž stali demokracia v strane i v krajine a informovanosť verejnosti. Urobili sa tiež určité opatrenia na uspokoi-

83 V súvislosti s absenciou odpovede na uvedenú otázku sa žiada odcitovať aspoň nasledovné vety z publikácie venovanej A. Novotnému: „*Nikdy som sa nezaoberal myšlienkou zneužiť armádu vo svojej prospech...*“ „*Bolo by to hrubé zneužitie mne zverených funkcií!... Áno, existovali sily, ktoré naliehali, aby som šiel do toho... Poviem otvorene, že som ich odmietol, nechcel som o tom ani počuť, bolo to v rozpore so stanovami strany...*“ (ČERNÝ, Rudolf. *Exprezident (Vzpomínky Antonína Novotného). II. díl.* Praha : OREGO.FUTURA, 1998, s. 92. ISBN 8086117189. Preklad z češtiny autor štúdie.

84 Leonid I. Brežnev (19. 12. 1906 – 10. 11. 1982) bol v čase „československej jari“ generálnym tajomníkom Ústredného výboru Komunistickej strany Sovietskeho zväzu.

85 Por.: DDF, 1968, I., dok. 127, s. 329.

86 Citované publikované francúzske diplomatické dokumenty sa v daných súvislostiach odvolávajú na názor francúzskeho novinára Michela Tatua, ktorý bol v rokoch 1957 – 1966 korešpondentom novín *Le Monde* v Moskve a v rokoch 1966 – 1969 vo „východnej Európe“. DDF, 1968, I., dok. 127, s. 329 pod čiarou.

87 DDF, 1968, I., dok. 127, s. 330.

88 DDF, 1968, I., dok. 127, s. 330.

jenie požiadaviek Slovákov – takým bolo zriadenie Slovenskej tlačovej agentúry v Bratislave, pripravuje sa aj prerozdelenie kompetencií prislúchajúcich vláde a Ústrednému výboru KSČ, ktoré sa pravdepodobne prejaví posilnením kompetencií vlády a možno i úlohy parlamentu.⁸⁹

V závere citovanej nóty sa jej autori pokúsili odhadnúť, aký bude postoj Československa k niektorým otázkam zahraničnej politiky. V tejto súvislosti vyslovili názor, že postoj Prahy voči Moskve bude asi voľnejší, postoj k Bonnu menej „dogmatický“ a aspoň v určitých otázkach – napr. vo vzťahu k Izraelu – „menej konformný“ a či nie „celkom identický“.⁹⁰ Zahraničnú politiku Prahy môže silou príkladu navyše ovplyvňovať aj vývin udalostí v susedných krajinách. Odchod Novotného z najvyššej straníckej funkcie nemôže byť ľahostajný nielen Ulbrichtovi⁹¹. Ten spolu s ním predstavuje v tejto časti Európy stalinskú minulosť, ale ani Gomulkevi⁹², ktorý prešiel od nacionalistickej orientácie v roku 1956 k politike striktného vnútorného konzervativizmu. Čoraz viac mu hrozí, že bude konfrontovaný s podobnými túžbami po pravde a slobode, ktoré vyvolali Novotného konflikt s československou komunistickou elitou. Veľký rozdiel medzi Poľskom a Československom však spočíval v tom, že zatiaľ čo v ČSSR sa sily odporu a pokroku nachádzali v samotnom centre komunistickej strany, v Poľsku sa medzi stranou a národom prejavovali zjavné nezhody. Vývoj v Poľsku bol preto zložitejší, ale to vôbec nevylučovalo možnosť, že Gomulka jedného dňa padne ako obeť nepokojov spôsobených zneužívaním moci a strnulosťou jeho politiky.⁹³

Jednou z tých otázok, ktoré po personálnej zmene na poste prvého tajomníka ÚV KSČ vyvolávali najväčšiu pozornosť pracovníkov Odboru východnej Európy francúzskeho ministerstva zahraničných vecí, bolo to, či – a ako – sa zmenila československá zahraničná politika po príchode Dubčeka k moci. Zatiaľ čo existovala zhoda v tom, že „odkedy A. Novotného nahradil na čele KSČ A. Dubček, vnútorný vývin Československa napreduje na ceste liberalizácie“⁹⁴, v otázke, či je tomu tak aj pokiaľ ide o oblasť zahraničnej politiky, neexistoval – a nemohol existovať – jednoznačný názor. Totiž bezprostredne po personálnej výmene na čele KSČ sa nedala s primeranou dávkou pravdepodobnosti zodpovedať neľahká otázka, ktorú si na začiatku druhej marcovej dekády 1968 kládli pracovníci francúzskej zahraničnej služby, a síce či proces liberalizácie v Československu sprevádzal paralelný proces „desatelizácie“, t. j. svojho druhu cieľavedomé úsilie smerujúce k oslabeniu dovtedajšej jednostrannej ideologickej, politickej a hospodárskej, t. j. v konečnom dôsledku mocenskej orientácie na Moskvu. Existujú v tomto smere aspoň určité signály zmeny? Na takto postavenú otázku odpovedali, že na základe „oficiálnych krokov“, t. j. medzinárodných stretnutí, prejavov nového prvého tajomníka ÚV KSČ a článkov uverejnených v novinách *Rudé právo*, sa možno priklono-

89 DDF, 1968, I., dok. 127, s. 331.

90 DDF, 1968, I., dok. 127, s. 331.

91 Walter Ulbricht (30. 6. 1893 – 1. 8. 1973) bol v rokoch 1950 – 1971 generálnym tajomníkom Zjednotenej socialistickej strany Nemecka.

92 Władysław Gomułka (6. 2. 1905 – 1. 9. 1982) bol v čase „československej jari“ 1. tajomníkom Poľskej zjednotenej robotníckej strany.

93 Por.: DDF, 1968, I., dok. 127, s. 332.

94 DDF, 1968, I., dok. 186, s. 495.

niť k názoru, že „generálna línia československej politiky“ sa zrejme nezmenila. Dňa 10. januára 1968 úvodník novín *Rudé právo* podčiarkol Dubčekovu vernosť zásadám leninskej politiky, v ktorej nový šéf strany videl „základ úspechov Československa, ktoré je neoddeliteľnou súčasťou svetového socialistického systému pevne spojeného so ZSSR“; 1. februára potvrdil, že „Generálna línia československej zahraničnej politiky sa nebude meniť“.⁹⁵ O Dubčekovej vernosti zásadám leninskej politiky malo svedčiť aj to, že vzťahy ČSSR so ZSSR sa zásadne nezmenili⁹⁶, o čom podľa francúzskych diplomatických dokumentov svedčilo nielen to, že Brežnev v decembri 1967 odpovedal na Novotného výzvu a pricestoval do Prahy, ale aj to, že sa nepokúsil intervenovať v prospech ponechania bývalého prvého tajomníka ÚV KSČ na čele komunistickej strany. Navyše, Moskva od januárového pléna (v dňoch 3. – 5. januára 1968) doteraz⁹⁸ neprejavila nijakú zjavnú nespokojnosť s nahradením Novotného Dubčekom na čele strany. V Moskve, ktorú Dubček medzičasom navštívil, bol prijatý so všetkými poctami.⁹⁹ V korelácii s vyššie uvedeným vyznieva – prinajmenšom na prvý pohľad – dosť nezvyčajne (a či rozporuplne) konštatovanie, že „Napriek všetkým týmto skutočnostiam však nemožno zabudnúť na jeden fakt: že Sovieti mali všetky dôvody na to, aby lutovali nahradenie Novotného Dubčekom.“¹⁰⁰ Pravda, toto konštatovanie, ktoré sa objavilo v dokumente vyhotovenom 12. 3. 1968, nadobudne iný ráz, ak vezmeme do úvahy, že Dubček pri príležitosti 20. výročia „Februára 1948“, ktorého sa zúčastnil tak Brežnev, ako aj Gomuška, Ulbricht, Kádár¹⁰¹, Živkov¹⁰², Ceausescu¹⁰³ (a zástupca Tita¹⁰⁴), povedal nielen to, že „Naše plány a naše budúce perspektívy sú neoddeliteľné od príslušnosti Československa ku spoločenstvu socialistických krajín,“ ale aj to, že „Prírodnou oblasťou našich záujmov ostáva Európa, v ktorej srdci sa nachádzame. Tu sa musí prejavíť aktívna úloha našej zahraničnej politiky v úsilí o upevnenie spolupráce medzi štátmi bez ohľadu na ich politický systém a vybudovanie základov systému kolektívnej bezpečnosti.“¹⁰⁵ Prírodnou súčasťou tohto postoja boli myšlienky, ktoré sa objavili v ekonomickej tlači a akcentovali, že „Československo má záujem o rozšírenie svojho obchodu s krajinami Spoločného trhu“ a hoci sa nedomnieva – ako 8. februára uviedol podpredseda vlády Oldřich Černík na stretnutí s novinármi –, že by sa mohlo stať jeho súčasťou, prejavuje veľký záujem o spo-

95 DDF, 1968, I., dok. 186, s. 495.

96 Pripomeňme, že dokument, z ktorého preberáme uvedené údaje, bol vyhotovený v Paríži 12. marca 1968.

97 V citovaných francúzskych diplomatických dokumentoch je nesprávne uvedené v prospech „premier ministre“, t. j. v prospech „ministrského predsedu“.

98 To jest do začiatku druhej marcovej dekády 1968.

99 DDF, 1968, I., dok. 186, s. 497.

100 DDF, 1968, I., dok. 186, s. 497.

101 János Kádár (26. 5. 1912 – 6. 7. 1988) bol v rokoch 1956 – 1988 generálnym tajomníkom Maďarskej socialistickej robotníckej strany.

102 Todor Živkov (7. 9. 1911 – 5. 8. 1998) bol v čase „obrodného procesu“ v Československu 1. tajomníkom Ústredného výboru Komunistickej strany Bulharska.

103 Nicolae Ceaușescu (26. 1. 1918 – 25. 12. 1989) bol v tom istom čase prezidentom Rumunskej socialistickej republiky a generálnym tajomníkom Komunistickej strany Rumunska.

104 Prezident Juhoslávie Josip Broz Tito (7. 5. 1892 – 4. 5. 1980) zavítal na návštevu Československa až 9. augusta 1968, t. j. fakticky v čase kulminujúceho sporu medzi Prahou a Moskvou.

105 DDF, 1968, I., dok. 186, s. 500.

luprácu s každým členským štátom tohto zoskupenia, a keby sa otvorili cesty na spoluprácu s krajinami Spoločného trhu, neodmietlo by sa touto otázkou vážne zaoberať.¹⁰⁶

Zvýšený záujem o Európu a osobitne o hospodárske vzťahy s jej západnou časťou bol podľa publikovaných francúzskych diplomatických dokumentov v tom čase jediným novým prvkom zahraničnej politiky Prahy. Paríž však chápal, že postoj Dubčeka a formujúceho sa reformného krídla československej politiky vychádzal „z nevyhnutnosti vyhnúť sa boju na dvoch frontoch“ a nezachádzať ďalej než to vtedajšia situácia umožňovala. Vtedajší Dubčekov postoj vychádzal koniec-koncov z toho, že na jednej strane bol presvedčený o výhodnosti spojenectva so ZSSR, ale zároveň si želal, aby Československo prestalo byť kvázi bezvýhradným spojencom Moskvy, akým bolo za Novotného.¹⁰⁷ Pracovníci Odboru východnej Európy francúzskeho ministerstva zahraničných vecí zohľadňovali pri analýze vývoja v Československu v prvých dvoch mesiacoch roku 1968 aj to, že keby sa začatý proces liberalizácie skončil víťazstvom, logicky by mal nasledovať obrat v zmysle „desatelizácie“. Avšak v takom prípade by pre vedenie strany mohlo byť problémom pribrzdiť tento proces a udržať na uzde nepokojné mysle, ktorých predstavy možno ilustrovať článkom v *Literárnych listoch*, propagujúcim priaznivý názor na štátut neutrality Československa, alebo diskusiou v Radio-France 25. februára, v ktorej odznela žalosť nad tým, že pred rokmi neuspeli snahy, ktoré chceli z Československa urobiť most medzi Východom a Západom.¹⁰⁸ Niektoré okolnosti či stránky tohto pokusu podniknutého na konci roka 1943, ale aj v prvých povojnových rokoch, i to, ako dopadol, sme už naznačili.

V súvislosti s predstavou pracovníkov Odboru východnej Európy francúzskeho ministerstva zahraničných vecí, že za určitých okolností by pre vedenie KSČ mohlo byť problémom „udržať na uzde“ časť liberálne zmýšľajúcich a politicky exponovaných kruhov spoločnosti, treba uviesť, že rýchlosť, s akou sa tieto kruhy hodlali vyrovnáť s režimom, ktorý bol pri moci v Československu, prekvapila aj Štátny department. Svedčia o tom slová, ktoré francúzsky veľvyslanec v Spojených štátoch Charles Lucet¹⁰⁹ adresoval francúzskemu ministrovi zahraničných vecí Couve de Murvilleovi v telegrame zo dňa 8. marca 1968: „*Netrpezlivosť, s akou sa liberálne elementy v Československu usilujú zaviesť zmeny do politického života krajiny, pripomína podľa Štátneho departmentu v určitom ohľade horiučkovitosť, ktorá v roku 1956 prepukla v Maďarsku po vytvorení vlády Imre Nagya. [Na Štátnom departmente] si kladú otázku, či – ako tomu bolo v prípade Imre Nagya – Dubček neriskuje, že sily o ktoré sa opiera, ho zaveľú ďalej, než by si sám želal... Všeobecne povedané, od Dubčekovho zvolenia [do najvyššej straníckej funkcie] sa Štátny department – ako sa zdá – prikláňa k názoru, že pre prvého tajomníka [ÚV KSČ] bude problém nájsť rovnováhu.*“¹¹⁰ Komentár krátky, ale nie nezaujímavý už preto, že – všeobecne povedané – uskutočnenie „rýchlych zmien“ v politickom živote

106 DDF, 1968, I., dok. 186, s. 500.

107 DDF, 1968, I., dok. 186, s. 501.

108 Por.: DDF, 1968, I., dok. 186, s. 501.

109 Charles Lucet (16. 4. 1910 – 25. 3. 1990) zastával viaceré diplomatické posty, veľvyslancom v USA bol v rokoch 1965 – 1972.

110 DDF, 1968, I., dok. 177, s. 470-471. Mienená je zrejme rovnováha medzi jednotlivými spoločenskými prúdmi a silami zapojenými či podieľajúcimi sa na „obrodnom procese“ v Československu.

krajiny nebolo v Československu na sklonku zimy 1968 nijakou zárukou ich úspešného zavŕšenia.

Pokiaľ možno usúdiť na základe citovaných francúzskych diplomatických dokumentov, o vývoj v Československu v prvých mesiacoch roku 1968 sa zaujímali nielen príslušné civilné francúzske štátne orgány či mediálne inštitúcie, ale i vojenské inštalácie. Názorným príkladom môže byť rozhovor vojenského atašé francúzskeho veľvyslanectva v Prahe pluk. Mantesa s náčelníkom Styčného oddelenia Generálneho štábu československej armády pluk. Drahomírom Balaštikom a s jeho pobočníkom pplk. Pivničkou. Stretnutie trvalo hodinu a desať minút a uskutočnilo sa 12. marca v salóne vily, ktorou disponovalo styčné oddelenie a bola jedinou vojenskou budovou, do ktorej mali v tom čase prístup vojenski pridelení cudzích štátov. Úvodná časť rozhovoru súvisela s tragickou smrťou francúzskeho generála Aillereta¹¹¹, ale druhá časť debaty sa týkala otázok súvisiacich s „aktuálnymi udalosťami“ v Československu, čo pluk. Mantesa využil na to, aby uvedených československých dôstojníkov „s veľkou dávkou opatrnosti“ požiadal o informácie, ako sa politický kontext vývoja v Československu prejavuje v jeho armáde. Svojim spoločníkom pritom „vysvetlil, čo o tom už sám vie z článkov uverejnených v tlači“.¹¹²

Odpovedal mu pluk. Balaštik, ktorý bol „veľmi otvorený“ a hovoril celkom uvoľnene. Okrem iného uviedol, že armáda plne podporuje rozhodnutia, ktoré v januári prijal Ústredný výbor KSČ, pretože nadmerná koncentrácia moci v rukách jednej osoby neprospievala socializmu a komplikovala i prácu na ministerstve národnej obrany. Podotkol, že „armáda sa plne zapojila do procesu demokratizácie“, a že demokracia je dedičstvom nielen I. Československej republiky, ale aj dávnejších období. Armáda si už dlho želala návrat ku skutočnej demokracii, ale podmienky vhodné na jej dosiahnutie vznikli až v decembri 1967. Armáda síce nemá zasahovať do formovania vnútornej politiky, ale má právo i povinnosť podieľať sa na politickej činnosti. A jedným z aspektov demokratizácie je to, že umožňuje základným organizáciám strany existujúcim v armádnych jednotkách vyjadriť svoj názor, dôveru či nedôveru voči vedúcim činiteľom krajiny. Prítom ide iba o to, aby príslušní zodpovední činitelia sami vyvodili dôsledky z prejavovaných názorov, to znamená, aby v určitých prípadoch odstúpili, pretože ten, komu sa čosi vyčíta a je kritizovaný, musí pochopiť, že nastal čas odísť.¹¹³

Na otázku pluk. Mantesa, koho tým v daných súvislostiach myslí, pluk. Balaštik odpovedal, že najvyššie orgány strany a riadenia štátu. Na ďalšiu otázku pluk. Mantesa, či tým myslí aj ministra obrany a náčelníka generálneho štábu, pluk. Balaštik odvetil, že nemôže uviesť nijaké meno, ale napriek tomu sa domnieva, že sa vyjadril dosť jasne, a že o tom koniec-koncov hovoria návrhy základných organizácií strany. A dodal, že armáda ostáva verná priateľstvu so Sovietskou armádou i s armádami ostatných socialistických štátov, ale je naklonená všetkému, čo môže prispieť k udržaniu mieru.¹¹⁴

---

111 Generál Charles Ailleret (27. 3. 1907 – 9. 3. 1968) tragicky zahynul pri leteckom nešťastí na ostrove Réunion.

112 DDF, 1968, I., dok. 188, s. 504.

113 Por.: DDF, 1968, I., dok. 188, s. 505.

114 DDF, 1968, I., dok. 188, s. 505-506.

Na základe uvedeného rozhovoru pluk. Mantes Parížu oznámil, že slová pluk. Ba-laštika i pplk. Pivničku (ktoré sme tu necitovali, lebo boli veľmi sporé – P. P.) nepriniesli nič, čo by bolo celkom nové, ale potvrdili jednak to, že československá armáda sa pripojila k novej orientácii stanovenej Ústredným výborom KSČ, a jednak to, že metóda, ktorú nová vládna garnitúra používa na to, aby sa zbavila niektorých vedúcich činiteľov bývalého systému, spočíva v snahe priviesť ich k tomu, aby pod tlakom návrhov na vyslovenie nedôvery, vychádzajúcich z rozličných zložiek stranického aparátu, sami odstúpili.¹¹⁵

V súvislosti s citovanými francúzskymi diplomatickými dokumentmi môže – ba musí – ich čitateľovi pripadať zvláštne, že sa vôbec nezmieňujú o dôležitej porade v Drážďanoch, ktorá sa konala 23. marca 1968, deň po odstúpení A. Novotného z funkcie prezidenta Československej socialistickej republiky.¹¹⁶ Dovtedajší „obozretný postoj“ Politického byra ÚV KSSZ k vývoju v Československu sa v polovici marca 1968, t. j. už pred drážďanskou poradou, zmenil na „nevraživý“ a dva dni pred začatím porady sa Brežnev na zasadaní uvedeného stranického orgánu vyjadril, že „*Súdruhovia Živkov, Gomulka, Kádár nám predložili naliehavú žiadosť, aby Komunistická strana Sovietskeho zväzu prijala opatrenia na nápravu situácie v Československu, ale nespresnili, na aký druh opatrení narážali.*“¹¹⁷

V čase zmeny postoja Moskvy k Československu označil jeho budúci premiér O. Černík vtedajší spoločenský pohyb v krajine za „*roznecujúci prúd myšlienok a nasledujúcich činov*“, ktorého zmyslom je „*obnoviť iniciatívu a nadšenie ľudí pre spoločnú vec – a tou je socializmus so všetkými svojimi najľudskejšími cieľmi, stále a vždy oživujúcimi a priťahujúcimi – spojiť toto nadšenie s vedeckými prúdmi modernej spoločnosti a vytvoriť ovzdušie vzájomnej dôvery a otvorenosti*“.¹¹⁸ Paralelne s tým sa ozývali výzvy viac prihliadať „*k československej realite, k našim podmienkam a tradíciám, k postaveniu vo svete i zmyšľaniu obyvateľstva*“, to všetko v záujme moderného poňatia socializmu, „*ktorý by prihliadal k demokratickým tradíciám, k podmienkam a záujmom krajiny a všetkých jej obyvateľov*“.¹¹⁹ Na drážďanskej porade sa však malo po prvýkrát jasne ukázať, že „*moderné poňatie socializmu*“ nebolo ani zďaleka ideálom všetkých účastníkov porady v Drážďanoch.

115 DDF, 1968, I., dok. 188, s. 506.

116 Antonín Novotný „režinoval“ na úrad hlavy štátu dňa 22. 3. 1968. (*Rudé právo*, 23. 3. 1968, s. 1.) Novotný si bol po odvolaní z funkcie prvého tajomníka ÚV KSČ údajne „*istý, že prezidentskú funkciu vo svojich rukách dlho neudrží*“ (Ref. 80, s. 87). Prezidentove právomoci dočasne prevzala vláda ČSSR. O konaní porady v Drážďanoch priniesli noviny *Rudé právo* krátku správu uverejnenú 23. marca na prvej strane. V správe sa uvádzalo, že „*Prvý tajomník ÚV KSČ Alexander Dubček odišiel na čele straníckej a štátnej delegácie na krátku schôdzku predstaviteľov niekoľkých európskych socialistických krajín do Drážďan. Na schôdzi majú byť prerokované niektoré ekonomické a politické otázky.*“

117 PICHOUA, Rudolf. 1968 vu de Moscou: Comment l'invasion fut préparée. In *Le Printemps tchécoslovaque 1968. Sous la direction de François Fejtő et Jacques Rupnik*. Bruxelles : Complexe, 1969, s. 137-138. ISBN 2870277997.

118 ČERNÍK, Oldřich. Nadviazať na revolučné a demokratické tradície strany a ľudu. In *Rudé právo*, 14. marca 1968, s. 1.

119 VRABEC, Václav. Pred pätnástimi rokmi zomrel súdruh Gottwald. Československá cesta. In *Rudé právo*, 14. 3. 1968, s. 3.

Československá delegácia v zložení A. Dubček, J. Lenárt, O. Černík, D. Kolder a V. Biřak odcestovala do Drážďan s predstavou, že sa bude rokovať o skvalitnení práce Rady vzájomnej hospodárskej pomoci, v skutočnosti sa však v súlade s novým – nevraživým – postojom sovietskeho vedenia hovorilo v Drážďanoch o politickej situácii v Československu. Zo strany členov delegácií ostatných zúčastnených štátov – Bulharskej ľudovej republiky, Maďarskej ľudovej republiky, Nemeckej demokratickej republiky, Poľskej ľudovej republiky a ZSSR – išlo v podstate o prvú fázu frontálneho útoku proti vedúcim československým predstaviteľom, pričom obvineniam na ich adresu bolo tým ťažšie čeliť, že boli vágne a pohybovali sa od výčitky, že KSC trpí „*ohováranie a útoky*“ proti armáde, bezpečnosti, ľudovým milíciám a orientácii zahraničnej politiky, cez rekrimináciu, že Československo „*padá do osídíel imperializmu*“, až po obvinenie, že ÚV KSC fakticky už „*nemá moc v rukách*“.¹²⁰ Dubček a ostatní členovia československej delegácie sa síce pokúšali – s rozličnou dávkou vehemencie – odporovať poukazovaním na to, že účastníci drážďanskej porady by mali situáciu v Československu hodnotiť podľa toho, aké stanoviská zaujímal ÚV KSC, ale tento argument neuspel už z toho prostého dôvodu, že pre prítomných vodcov ostatných účastníckych krajín drážďanskej porady bolo ťažko predstaviteľné, že by tlač nejakej krajiny mohla písať v rozpore s pravidlami všeobecne platnými v sovietskom bloku.

V Drážďanoch sa československé vedenie fakticky ocitlo pred spoločným tribunálom piatich krajín sovietskeho bloku. Po skončení drážďanskej porady priniesla tlač veľmi všeobecne formulovanú „informačnú správu“ o jej konaní.¹²¹ Nadpis v novinách *Rudé právo* síce hovoril, že na drážďanskej porade išlo o „*súdržský duch rozhovorov*“, ale Dubček na otázky novinára pripustil, že „*o diani v našej strane bol značný záujem. Informovali sme ostatné delegácie o súčasnom obrodnom procese v našej krajine a o príprave budúceho pléna ÚV KSC, hlavne o akčnom programe. Nemožno sa diviť, že sa na porade prejavila aj určitá starosť obzvlášť v tom zmysle, aby sa na demokratizačnom procese u nás nepriživovali protisocialistické elementy. Všetci naši priatelia nám prajú, aby sa naše dielo podarilo, a uistili, že za nami plne stoja. Podrobnejšia vzájomná informovanosť významne prispela k pochopeniu politiky ÚV KSC pri riešení súdobých zložitých úloh a k podpore vedenia našej strany pri uskutočňovaní tejto politiky. Ešte by som chcel dodať, že rozhovory prebiehali v súdržskom, otvorenom duchu*“.¹²² I keď možno pripustiť, že v určitom zmysle rozhovory prebiehali v „súdržskom duchu“, k pochopeniu politiky nového vedenia ÚV KSC prispeli len minimálne. Skôr možno povedať, že v Drážďanoch sa predstavitelia piatich krajín iba utvrdili v názore, že so situáciou v Československu je potrebné niečo robiť. Rozbiehajúci sa „obrodný proces“ v ČSSR bol sprevádzaný nielen personálnymi zmenami na kľúčových politických postoch, ale aj podstatne vyššou kvalitou informácií o spoločenskom dianí. To bol jav v sovietskom bloku neobvyklý, a tak prirodzene a takmer od samého začiatku vyvolával v Moskve, Berlíne, Sofii, vo Varšave i v Budapešti nielen znepokojenie, ale i rastúcu nevraživosť.

120 Por.: PETRUF, Pavol. Medzinárodné súvislosti vývoja Československa od januára 1968 do apríla 1969. In *Slovenská spoločnosť v krízových rokoch. Zv. 1*. Bratislava : Politologický kabinet SAV, 1992, s. 18-19.

121 Informační zpráva o schůzce vedoucích představitelů komunistických stran a vlád socialistických zemí. In *Rudé právo*, 25. 3. 1968, s. 1.

122 *Rudé právo*, 27. 3. 1968, s. 1

Podobne ako je tomu v prípade porady v Drážďanoch, citované publikované francúzske diplomatické dokumenty sa vôbec nezmieňujú ani o „*krátkom súdružskom stretnutí so sovietskymi predstaviteľmi*“, na ktoré československá delegácia v zložení A. Dubček, J. Smrkovský, O. Černík a V. Biřák odletela do Moskvy vo večerných hodinách 3. mája 1968.¹²³ Rozhovory v Moskve sa konali celý ďalší deň a podľa Biřáka sovietske vedenie očakávalo, že ich jadrom bude otázka, „*ako skrotiť v Československu nástup kontrarevolúcie*“, v skutočnosti však ich hlavným námetom bola žiadosť ČSSR, tlmočená Dubčekom a Černíkom, o udelenie sovietskej finančnej pôžičky, po ktorej „*sovietski súdruhovia netajili svoje prekvapenie*“... a súdruh „*Brežnev oznámil, že sú ochotní nám poskytnúť pôžičku, ale až keď si urobíme doma poriadok*...“¹²⁴ Zjavným signálom nedorozumení medzi československou a sovietskou stranou bolo to, že keď sa večer rokovania skončili, delegácie „*o svojom rokovaní nevydali oficiálnu správu*“.¹²⁵ Komunike o pobyte delegácie ČSSR v Moskve citovalo o. i. Smrkovského slová, že „*Naše rokovania v Moskve boli veľmi užitočné pre socializmus i pre [Československú] republiku*“, k čomu Černík dodal, že „*pri rokovaní nešlo o nijaké senzácie*“, a že podrobné informácie o rokovaní poskytne tlači i verejnosti v pondelok 6. mája A. Dubček.¹²⁶ V Černíkom avizovaných „*podrobných informáciách*“ sa čitateľ napríklad dozvedel, že jedným z dôvodov návštevy Moskvy bolo, že „*sme si chceli so sovietskymi predstaviteľmi vymeniť názory na niektoré aktuálne otázky vzájomných vzťahov, medzinárodnej situácie a svetového komunistickeho hnutia*“; našich občanov „*môžem uistiť, že rokovanie prebiehalo v otvorenom a súdružskom ovzduší, ako to plynie z charakteru vzťahov našich krajín a strán, založených na plnom rešpektovaní vzájomných práv a úplnej jednoty záujmov; rokovania sa týkali „rozvoja československo-sovietskych vzťahov, hlavne otázok hospodárskej spolupráce..., výmeny názorov na situáciu v oboch krajinách, na činnosť KSCĽ a KSSZ a niektorých medzinárodných problémov; hospodárske problémy... sa týkali otázok krátkodobej spolupráce do roku 1970...; sovietski priatelia nás zoznámili s úspechmi hospodárskeho a politického vývoja v Sovietskom zväze...; znovu sa potvrdila naša názorová jednota na zásadné hodnotenie vývoja a úlohu medzinárodného komunistickeho hnutia, na nevyhnutosť bojovať za upevnenie jednoty a zomknutosť krajín socialistickeho spoločenstva a medzinárodného komunistickeho hnutia v boji proti imperializmu*“.¹²⁷ Z týchto vecí nič nehovoriacich frázi si čitateľ novín nemohol vytvoriť nijakú reálnu predstavu o skutočnom obsahu moskovských rokovaní. Bolo by iste zaujímavé vedieť, ako na ne hľadeli kompetentné orgány v Paríži, ale publikované francúzske diplomatické dokumenty sa o tom – zaiste nie náhodou – nezmieňujú ani slovom.

123 Delegace ČSSR odcestovala do Moskvy. In *Rudé právo*, 4. 5. 1968, s. 1. Vasil Biřák vo svojich pamätiach (*Paměti Vasilu Biřáka. Unikátní svědectví ze zákulisí KSCĽ. II. díl*. Praha : Agentura cesty, 1991. ISBN 8085363062) na s. 22 nesprávne uvádza, že čs. delegácia cestovala do Moskvy 4. mája. Za sovietsku stranu sa rokovaní zúčastnil L. I. Brežnev, N. V. Podgornyj, A. M. Kosygin a tajomník ÚV KSSZ K. F. Katušev a vedúci oddelenia ÚV KSSZ K. V. Rusakov.

124 Ref. 120, s. 22.

125 Jednání o hospodářské spolupráci ČSSR-SSSR. Možnost sovětského úvěru Československu. In *Rudé právo*, 5. 5. 1968, s. 1.

126 *Rudé právo*, 6. 5. 1968, s. 1.

127 Výsledky návštěvy naší delegácie v Moskve. In *Rudé právo*, 7. 5. 1968, s. 1-2.

Vrátme sa preto k tým z nich, ktoré i s odstupom rokov prinášajú niektoré zaujímavé informácie o dôležitých stránkach vývoja v ČSSR v prvej polovici roka 1968.

Takým je napríklad dokument, ktorý svedčí o tom, že francúzsky veľvyslanec v Moskve Olivier Wormser¹²⁸ si jasne uvedomoval narastanie napätia vo vzťahoch medzi Moskvou a Prahou. V telegrame odoslanom ministrovi zahraničných vecí Couve de Murvilleovi 17. mája upozornil, že tieto vzťahy sa dostali do štádia, keď je potrebné položiť si otázku, či existujúce problémy môžu dospieť až do bodu, v ktorom by sa ZSSR rozhodol do vývoja v Československu vojensky zasiahnuť buď sám, alebo by príkaz na zásah dal svojim spojencom. Konštatoval, že uvedený zásah by, prirodzene, uľahčila žiadosť o pomoc, ktorá by mohla pochádzať buď od legitímnej, či nelegitímnej československej vlády.¹²⁹ Wormser správne predpokladal, že polemika, ktorá sa v tom čase rozvíjala medzi Prahou a Moskvou, mohla byť buď substitúciou, alebo predzvesťou silového riešenia, o ktorom sa však dalo v danej chvíli povedať len to, že Moskva by sa pre takýto krok „*dnes práve tak ako včera*“ rozhodla len nerada a až na poslednú chvíľu, lebo si bola vedomá vážnych následkov takejto operácie. V jej neprospech hovorilo podľa Wormsera aj to, že i keď bolo Československo bezpochyby dôležité pre sovietske politické a vojenské záujmy, v tomto súkolesí záujmov preda len nezaujímalo také dôležité miesto ako Poľsko, „*a tak neverím*“ – uviedol veľvyslanec –, že by sme mali byť svedkami takéhoto silového riešenia.¹³⁰

Wormser následne rekapituloval niektoré dôležité udalosti vo vzťahoch medzi Prahou a Moskvou a okrem iného – zrejme na podporu svojho skeptického stanoviska k možnosti vojenského zásahu ZSSR – uviedol, že Brežnevov osobný zákrok v Prahe 8. decembra 1967 [symbolizovaný slovami „Eto vaše delo“ – P. P.] bol diskretný a začiatkom januára 1968, keď Dubček nahradil Novotného vo funkcii prvého tajomníka ÚV KSČ, to sovietska strana prijala s patričnou poctou a v druhej polovici marca až do stretnutia v Drážďanoch sovietska tlač prerušila ticho vo veci Československa iba na to, aby publikovala upokojujúce správy, že noví vedúci československí činitelia sú verní socializmu a spojenectvu so ZSSR. Až po stretnutí v Drážďanoch sa podľa veľvyslanca začali v sovietskej tlači opakovane objavovať správy o znepokojení niektorých československých predstaviteľov na čele s Dubčekom, že demokratizačný proces zneužívajú anti-socialistické sily. Táto etapa, v ktorej sa Sovietsky zväz a Československo správali voči sebe relatívne zdržanlivo, sa skončila 8. mája, keď Praha uverejnila vyhlásenie agentúry TASS, obviňujúce rozličné československé tlačové orgány, že sa cieľavedome usilujú zasievať podozrenie medzi ZSSR a ČSSR tým, že uverejňujú výmysly o smrti niekdajšieho československého ministra zahraničných vecí Jana Masaryka.¹³¹

---

128 Olivier Wormser (29. 5. 1913 – 19. 4. 1985) bol francúzskym veľvyslancom v ZSSR v rokoch 1966 až 1968.

129 DDF, 1968, I., dok. 301, s. 808.

130 DDF, 1968, I., dok. 301, s. 808.

131 Jan Masaryk (14. 9. 1886 – 10. 3. 1948) zastával funkciu ministra zahraničných vecí v rokoch 1940 – 1948 (najprv v exilovej československej vláde v Londýne a po oslobodení vo vláde Národného frontu). Uvedené vyhlásenie vyšlo pod nadpisom *Proti pomluvám. Dementi TASS k dohadům o smrti Jana Masaryka*. Hovorilo sa v ňom: „*V posledných dňoch sa v niektorých orgánoch západnej tlače i v jednotlivých československých novinách objavili články s rôznymi dohadmi o príčinách smrti bývalého československého ministra zahraničných vecí Jana Masaryka, ktorý, ako je známe, spáchal v roku 1948*

Nasledovali polemické články sovietskej tlače, spomedzi ktorých bola zrejme najostrejšia stať uverejnená začiatkom mája v novinách *Sovetskaja Rossija*, ktorá sa zaoberala kontrarevolučným a antisovietskym poslaním T. G. Masaryka a E. Beneša.¹³² Wormser však v súvislosti s uvedeným článkom uviedol, že ho „*podpísal veľmi pochybný autor*“, čím sovietske úradné orgány akoby fakticky zbavoval zodpovednosti za jeho uverejnenie. Francúzsky veľvyslanec v Moskve ďalej uviedol, že čo sa týka politických osobností, sovietski predstavitelia sa – na rozdiel od vedúcich činiteľov NDR – doteraz vyhýbali verejným obvineniam svojich československých kolegov. Vyhlásenie sovietskej tlačovej agentúry TASS vo veci Jana Masaryka síce signalizovalo vôľu zastrašovať, ale podľa veľvyslancu bolo obranného rázu.¹³³ Čo sa týka narážok československej strany na úlohu Anastasa Mikojana¹³⁴ v procese s Rudolfom Slánskym, nevyvolali podľa Wormsera doteraz verejnú odvetu. Francúzsky diplomat však pripustil, že slobodu tlače v ČSSR pokladajú vedúci sovietski činitelia za jeden z najodpornejších aspektov československej politiky.¹³⁵ Svoju správu Couve de Murvilleovi zakončil Wormser konštatovaním, že ak v politike Moskvy voči Prahe možno nájsť značný podiel vôle po odpate a zastrašovaní, Dubček tým – na druhej strane – získal argumenty, ktoré by prípadne mohol využiť na to, aby sa v mene štátneho záujmu pokúsil v krajine postupne opätovne vnútiť cenzúru tak, ako sa to stalo v Gomuľkovom Poľsku v rokoch 1956 – 1957.¹³⁶

Na okraj citovaného Wormserovho telegramu sa žiada uviesť, že sa nezmieňuje o dôležitej porade¹³⁷ vedúcich činiteľov Bulharska, Maďarska, Nemeckej demokratickej republiky, Poľska a Sovietskeho zväzu, ktorá sa konala v Moskve 8. mája a na ktorú československí predstavitelia neboli pozvaní napriek tomu (alebo – presnejšie – práve preto), že predmetom porady bola situácia v ČSSR. Brežnev v úvodnom slove sumarizoval kroky, ktoré po porade v Drážďanoch podnikala Moskva s cieľom pomôcť „*zdravým silám*“ v KSČ, avšak k výraznejšiemu zlepšeniu situácie nielenže neprišlo, ale v poslednom čase sa ešte zhoršila. Komunistická strana Československa a jej ústredný výbor strácali

---

samovraždu. Nepriateľská propaganda sa teraz snaží vylíčiť vec tak, akoby s Masarykovou smrťou mali niečo spoločného akýsi poradcovia zo sovietskych orgánov Bezpečnosti. TASS je splnomocnená čo najrozhodnejšie vyhlásiť, že uvedené informácie sú od začiatku do konca lživé. Tí, čo ich rozširujú, sledujú celkom zjavne určitý cieľ – pokúsiť sa hoci i provokáciou zasiahť nedôveru medzi dva priateľské štáty – Sovietsky zväz a Československo. Nepriatelia socialistického Československa, ktorí šíria tieto ohováračské správy, zjavne počítajú s tým, že u politicky nestálych ľudí vyvolajú protisovietske nálady. V Sovietskom zväze sa vyslovuje pevné presvedčenie, že československí komunisti, všetci, ktorým sú drahé socialistické vymoženosti československého ľudu, dokážu správne zhodnotiť špinavé spôsoby imperialistickej propagandy, ktorá sa v poslednej dobe takýmito falzifikáciami snaží rozrušiť zväzky priateľstva a bratstva medzi Sovietskym zväzom a Československom.“ Rudé právo, 8. 5. 1968, s. 1. Z češtiny preložil autor štúdie.

132 Benešov pobyt v Moskve v decembri 1943, o ktorom sme sa stručne zmienili, rozhodne nesvedčí o jeho „antisovietskom poslaní“.

133 DDF, 1968, I., dok. 301, s. 810.

134 Anastas Mikojan (25. 11. 1895 – 21. 10. 1978) bol sovietsky politik a diplomat, v rokoch 1964 – 1965 predseda Prezídia Najvyššieho soviету ZSSR.

135 DDF, 1968, I., dok. 301, s. 811.

136 DDF, 1968, I., dok. 301, s. 811.

137 Veľvyslanec sa o nej mohol, prirodzene, zmieniť v inej správe Parížu, nezaradenej do citovaných publikovaných francúzskych diplomatických dokumentov.

v dôsledku nerozhodnosti stranického vedenia jednu pozíciu za druhou, „kontrarevolúcia“ bola čoraz odvážnejšia a žiadala už aj legalizáciu ďalších politických strán, ale ÚV KSČ podľa Brežneva nekonal, neriadil činnosť masovokomunikačných prostriedkov, ustupoval nátlaku pravicových antikomunistických síl, nedostatočne sa staral o zabezpečenie hraníc štátu, v dôsledku čoho do krajiny denne prichádzali tisíce turistov, medzi ktorými mohli byť agenti cudzích výzvedných služieb. Vedúcich československých činiteľov, pokračoval generálny tajomník ÚV KSSZ, sme upozornili i na dezorganizáciu Československej ľudovej armády, na nemožnosť orgánov strany a bezpečnosti i na iné neduhy, a dali sme jasne najavo, že to takto ďalej nemôže ísť. Na záver svojho výkladu o situácii v Československu Brežnev prítomných vyzval, aby sa spoločne pričínili o uskutočnenie vojenských manévrov v Československu v máji, pretože by to prispelo k ozdraveniu pomerov v československej armáde i v spoločnosti. Brežnevov prejav sa stretol s plnou podporou ostatných účastníkov porady, i keď J. Kádár namietal proti tomu, aby sa situácia v Československu označovala slovom „kontrarevolúcia“.¹³⁸ Deň po konaní porady sa v novinách *Rudé právo* objavila na 1. strane strohá správa, že „V stredu [8. mája] prišli do Moskvy prvý tajomník ÚV Bulharskej KS T. Živkov, prvý tajomník ÚV MSRS [Maďarskej socialistickej robotníckej strany] J. Kádár, prvý tajomník ÚV SED [Zjednotenej socialistickej strany Nemecka] W. Ulbricht a prvý tajomník ÚV PZRS [Poľskej zjednotenej robotníckej strany] W. Gomułka. Na letisku ich privítali L. Brežnev, N. Podgornij a A. Kosygin.“¹³⁹

Lakonická informácia, v súvislosti s ktorou francúzsky veľvyslanec vo Washingtone Lucet v telegrame odoslanom ministrovi zahraničných vecí Couve de Murvilleovi 15. mája poukázal o. i. na to, že podľa názoru pracovníkov Štátneho departamentu sa porada v Moskve konala do značnej miery v dôsledku iniciatívy W. Ulbrichta, ktorý počítal s tým, že sa na nej schvália represívne akcie proti Československu. Podľa analýz Štátneho departamentu však v tejto otázke neexistovala jednoznačná zhoda; Gomułka nepodporil silové riešenie a Kádár bol proti podobnému kroku.¹⁴⁰ Pracovníci amerického ministerstva zahraničných vecí, s ktorými o otázkach súvisiacich s poradou v Moskve hovoril veľvyslanec Lucet, sa preto nedomnievali, že za týchto okolností sa Moskva pokúsi vyvolať politickú krízu, pretože tá by sa v danej situácii mohla vymknúť spod akejkoľvek kontroly.¹⁴¹ O tom, že v československých politických kruhoch i vo verejnosti už v tom čase existovali obavy z budúceho vývoja, jasne svedčil článok v novinách *Rudé právo* venovaný nedávnej moskovskej porade; vyjadrovalo sa v ňom „úprimné presvedčenie, že zo strany účastníkov tejto porady sa nejedna[lo] ani v najmenšom o ‚exkomunikáciu‘ Československa a KSČ“.¹⁴²

Vráťme sa však opäť k citovaným francúzskym dokumentom. Veľvyslanec Wormser sa domnieval – tak to aspoň vyznieva z jeho depeše odoslanej novému francúzskemu ministrovi zahraničných vecí Michelovi Debrému¹⁴³ 6. júna 1968 –, že na rozdiel od

138 Ref. 118, s. 28.

139 Schůzka v Moskvě. In *Rudé právo*, 9. 5. 1968, s. 1.

140 Por.: DDF, 1968, I., dok. 296, s. 790.

141 DDF, 1968, I., dok. 296, s. 791.

142 Schůzka pěti v Moskvě. In *Rudé právo*, 11. 5. 1968, s. 3.

143 Michel Debré (15. 1. 1912 – 2. 8. 1996) bol ministrom zahraničných vecí od 31. 5. 1968 do 16. 6. 1969.

polovice mája, keď vzťahy medzi Prahou a Moskvou charakterizovali dve alarmujúce skutočnosti – otvorená polemika sovietskych a československých novín a viac či menej podložené špekulácie o pohyboch vojsk v blízkosti hraníc či o uvažovaných manévroch Varšavského paktu na československom území – sa situácia čiastočne normalizovala a vo vzťahoch medzi Prahou a Moskvou sa v dôsledku „*súbežnej návštevy*“ Alexeja Kosygina¹⁴⁴ a maršala Grečka¹⁴⁵ v ČSSR „*začala nová fáza*“.¹⁴⁶

Zatiaľ čo cieľom návštevy maršala Grečka bolo podľa komuniké uverejneného 23. mája nadviazanie styku s novým velením československej armády a vzájomná výmena informácií a skúseností smerujúca k posilneniu „*súčinnosti*“ v rámci Varšavskej zmluvy, Kosyginova návšteva a rozhovory, ktoré predseda sovietskej vlády mal s československým prezidentom Ludvíkom Svobodou¹⁴⁷, s prvým tajomníkom ÚV KSČ A. Dubčekom, s predsedom Národného zhromaždenia Josefom Smrkovským¹⁴⁸ a s predsedom vlády Oldřichom Černíkom¹⁴⁹ boli úspešné, priateľské a srdečné. Mali prispieť predovšetkým k upokojeniu vzťahov medzi Prahou a Moskvou; Wormser vyslovil názor, že „*Kosyginova diskrétna misia, časovo spadajúca do obdobia stíšenia polemiky [medzi Prahou a Moskvou], mohla byť v predvečer novej plenárnej schôdze ÚV KSČ vyrátaná na to, aby prispela k lepšiemu vzájomnému porozumeniu a dodala novým vedúcim predstaviteľom odvahu pokračovať v úsilí uskutočňovať dielo kontrolovanej obnovy.*“¹⁵⁰ Veľvyslanec opieral svoju mienku o skutočnosť, že vo chvíli, keď sa v Prahe začalo nové plénum ÚV KSČ, moskovská Pravda uverejnila 30. mája výňatky z článku publikovaného v *Rudom práve* v predvečer zasadania. Autor článku, člen predsedníctva ÚV KSČ Drahomír Kolder¹⁵¹, v ňom vystúpil proti antisocialistickým tendenciám i proti myšlienke vytvoriť v Československu opozičnú politickú stranu, ale vyjadril presvedčenie, že vedúci činitelia ZSSR majú porozumenie pre problémy, ktoré vyvstávajú v Prahe.¹⁵²

144 Alexej Kosygin (20. 2. 1904 – 18. 12. 1980) bol v čase uvedenej návštevy Československa predsedom Rady ministrov ZSSR a členom Politbyra Ústredného výboru Komunistickej strany Sovietskeho zväzu. Na návšteve ČSSR bol v dňoch 17. – 25. mája 1968.

145 Maršal Andrej A. Grečko (17. 10. 1903 – 26. 4. 1976) bol v čase „československej jari“ ministrom obrany ZSSR. Na návšteve v Československu bol v dňoch 17. – 22. mája 1968. Viedol osemčlennú delegáciu ministerstva národnej obrany ZSSR, ktorej členom bol aj náčelník Hlavnej politickej správy Sovietskej armády a vojenského námorníctva armádny generál A. A. Jepišev.

146 DDF, 1968, I., dok. 345, s. 898.

147 Generál Ludvík Svoboda (25. 11. 1895 – 20. 9. 1979) zastával úrad prezidenta ČSSR od 30. 3. 1968 do 28. 5. 1975.

148 Josef Smrkovský (26. 2. 1911 – 15. 1. 1974) zastával v roku 1968 funkciu predsedu Národného zhromaždenia ČSSR.

149 Oldřich Černík (21. 10. 1921 – 19. 10. 1994) bol 8 apríla 1968 vymenovaný za predsedu československej vlády. V tejto funkcii zotrval do roku 1970.

150 DDF, 1968, I., dok. 345, s. 899. Regular autor štúdie.

151 Drahomír Kolder (29. 12. 1925 – 20. 8. 1972) bol v čase „československej jari“ členom predsedníctva ÚV KSČ a poslancom Národného zhromaždenia ČSSR. Patril medzi stúpcov promoskovskej skupiny v KSČ.

152 Uvedená pasáž je preložená z článku Drahomíra Koldera Na čem se zjednotit, uverejneného v novinách *Rudé právo* 29. 5. 1968 na s. 3, a nie z jej francúzskeho prekladu publikovaného In DDF, 1968, I., dok. 345, s. 899-900.

V záverečnej časti správy adresovanej ministrovi zahraničných vecí Debrému Wormser poukázal na to, že „*Sovietska tlač sa iba veľmi krátko zmienila o rokovaniach pléna ÚV KSČ. Spomenula správu rehabilitačnej komisie, ale nerezumovala ju. Bez komentára informovala o zmenách v riadiacich štruktúrach vrátane rozhodnutí týkajúcich sa Novotného a ostatných členov suspendovaných až do objasnenia ich zodpovednosti za organizovanie politických procesov. Na dvadsiatich riadkoch zhrnula Dubčekov prejav a diskusiu, ktorú vyvolal. Napokon na niekoľkých riadkoch vyznačila hlavné body programu dňa mimoriadneho zjazdu ÚV KSČ zvolaného „po analýze situácie v strane, ktorá si vyžaduje stanoviť činnosť strany v najbližšej budúcnosti a zvoliť nový ústredný výbor, ktorý bude mať plnú dôveru a autoritu na zabezpečenie akčnej jednoty strany“.*¹⁵³ Pripomenul tiež, že sovietska tlač, ktorá 25. mája oznámila uskutočnenie štábných manévrov varšavského paktu, ktoré sa mali konať v júni v Poľsku a v Československu, sa odvtedy nezmienila o príchode predsunutých sovietskych jednotiek do Československa. Neinformovala ani o vyhlásení ministra národnej obrany M. Džúra¹⁵⁴ z 31. mája,¹⁵⁵ ani o znepokojení, ktoré niektoré československé noviny vyjadrili tak v súvislosti s manévrami, ako aj so slovami, ktoré mal sovietsky generál Žadov¹⁵⁶ vysloviť v Litoměřiciach v súvislosti s prípadnou sovietskou intervenciou (ktorá by prichádzala do úvahy), „*keby dobrí československí komunisti požiadali o poskytnutie účinnej pomoci, aby sa zbavili antisocialistických síl*“.¹⁵⁷

Publikované francúzske diplomatické dokumenty, o ktoré sme sa faktograficky opierali pri písaní tejto štúdie, obsahujú viaceré zaujímavé a podnetné postrehy či zmienky o vývoji v Československu počas prvých šiestich mesiacov roku 1968, keď sa v krajine postupne spontánne stupňovalo očakávanie spoločenských zmien sľubujúcich viac občianskych slobôd tak v oblasti politickej, ako i ekonomickej a kultúrnej. Paríž bol týmto zmenám naklonený, ale v uvedenom období volil obozretný postoj zrejme i preto, že pomer síl medzi stúpcami reforiem v ČSSR, ich odporcami a tými politickými činiteľmi, ktorí kolísali v názore o potrebe či prospešnosti spoločenských zmien v krajine, bol v rozhodujúcich štruktúrach štátnej moci realitou, ktorá súvisela s celým povojnovým vývojom v Československu a ako taká sa nedala eliminovať v rozmedzí niekoľkých týždňov či mesiacov. Paríž veľmi dobre chápal, že tak Dubček, ako aj stúpenci a sym-

153 DDF, 1968, I., dok. 345, s. 900.

154 Martin Džúr (12. 7. 1919 – 15. 1. 1985) bol v apríli 1968 vymenovaný do funkcie ministra národnej obrany a uvedenú funkciu vykonával do r. 1985.

155 Mienené je zrejme interview, ktoré minister národnej obrany generálplukovník Džúr poskytol 30. mája spravodajcovi ČTK. Okrem iného v ňom „*vysvetlil význam a rozsah spojeneckého veliteľsko-štábného cvičenia, ktoré sa bude v júni konať na území ČSSR a sčasti PLR a ktorého sa zúčastnia štáby armád ČSSR, ZSSR, PLR a MLR*“. Okrem iného uviedol, že v stredu 29. mája prišla do ČSSR „*spracovateľská skupina*“ pod vedením náčelníka štábu spojených ozbrojených síl Varšavskej zmluvy armádneho generála M. I. Kazakova. Cvičenie sa bude konať až po spracovaní námetov a úloh a po prieskume, na ktorého prípravu je potrebný dlhší čas. Cvičenia sa zúčastnia početne malé jednotky, „*ktoré majú prakticky preveriť realnosť rozkazu*“. Priestor, v ktorom sa cvičenie uskutoční, neprezradil, ale uviedol, že „*je nutné, aby sa štáby a vojská spojeného velenia Varšavskej zmluvy neustále pripravovali na obranu nášho [socialistického] spoločenstva*“. *Rudé právo*, 31. 5. 1968, s. 1.

156 Alexej S. Žadov (30. 3. 1901 – 10. 11. 1977) mal hodnosť armádneho generála.

157 *Rudé právo*, 31. 5. 1968, s. 1.

patizanti formujúceho sa reformného krídla československej politiky museli vychádzať „z nevyhnutnosti vyhnúť sa boju na dvoch frontoch“ a nezachádzať ďalej než to vtedajšie pomery umožňovali. Počas prvých šiestich mesiacov roku 1968, ktorým sme v tejto štúdií, opierajúcej sa materiálovo primárne o publikované francúzske diplomatické dokumenty, venovali pozornosť, bola táto stratégia navonok úspešná, ale politické i vojenské orgány piatich krajín Varšavskej zmluvy – budúcich interventov – i z toho dôvodu už od druhej štvrtiny r. 1968 cieľavedome pracovali na jej deštrukcii.¹⁵⁸ To však vyšlo v plnej miere najavo až na prelome druhej a tretej augustovej dekády roku 1968.

* Štúdia vznikla na základe riešenia grantového projektu Ministerstva, školstva, vedy, výskumu a športu SR VEGA 1/0687/15 *Západné veľmoci (Francúzsko a Spojené štáty americké) a Československo v 1. polovici 20. storočia*, ako aj Grantového projektu HÚ SAV č. 2/0154/14 *Studená vojna a stredovýchodná Európa: niektoré aspekty jej vývoja v čase a priestore*.

ENTWICKLUNG IN DER TSCHECHOSLOWAKEI IN DER ERSTEN HÄLFTE
DES JAHRES 1968 AUF DEN SEITEN DER PUBLIZIERTEN FRANZÖSISCHEN
DIPLOMATISCHEN DOKUMENTE IN KORRELATION MIT DER ENTWICKLUNG
DER TSCHECHOSLOWAKISCH-FRANZÖSISCHEN BEZIEHUNGEN VON DEM
ENTSTEHEN DER TSCHECHOSLOWAKISCHEN SOZIALISTISCHEN REPUBLIK
BIS ZUM JAHRESWECHSEL 1967 – 1968

PAVOL PETRUF

Die Studie stützt sich auf die sich auf die erste Hälfte des Jahres 1968 beziehenden publizierten französischen diplomatischen Dokumente, wann sich in der damaligen Tschechoslowakischen sozialistischen Republik der Reformprozess, bekannt unter der Bezeichnung Prager Frühling, entwickelte. Der einleitende Teil der Studie ähnelt in Abkürzung den Hauptmerkmalen der tschechoslowakisch-französischen Beziehungen vom Entstehen der Tschechoslowakischen Republik im Oktober 1918 bis zum Beginn des Reformprozesses im Januar 1968. Eine kurz gefasste Rekapitulation der Schlüsselereignisse der tschechoslowakisch-französischen Beziehungen im genannten Zeitraum soll dem Leser ermöglichen, die Hintergründe der weithin enthaltenen Haltung von Paris zu Prag in den ersten sechs Monaten des Jahres 1968 zu verstehen.

Im tragenden Teil der Studie stützt sich der Autor vor allem auf die ausführliche Analyse der Entwicklung in der Tschechoslowakei welche von den Mitarbeitern des Bereichs für Osteuropa des französischen Außenministeriums ausgearbeitet wurde, auf die diplomatische Korrespondenz zwischen der französischen Botschaft in Prag und dem Außenministerium in Paris, wobei in Fällen, wo es die publizierten französischen diplomatischen Dokumente ermöglichen, er auch die Berichte und Informationen analysiert, welche über die Entwicklung in der Tschechoslowakei

---

158 ŠTEFANSKÝ, Michal – MICHÁLEK, Slavomír. *Milníky studenej vojny a ich vplyv na Československo (Od Trumanovej doktríny po Vietnam)*. Bratislava : VEDA, vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 2015, s. 250. ISBN 9788022414494.

Paris von seinem Botschafter in Moskau und Washington bekommen hat. Die Analyse der genannten Dokumente und anderer verwendeter Quellen soll zusammen mit der Auslegung und dem Kommentar des Autors der Studie dem Leser zeigen, wie die französische Diplomatie die Entwicklung in der Tschechoslowakischen sozialistischen Republik in der ersten Hälfte des Jahres 1968 wahrgenommen und bewertet hat, wann die unmittelbare Drohung eines militärischen Eingriffs gegen den Reformprozess noch nicht am Tagesprogramm war, jedoch die entsprechenden politischen und militärischen Organe der fünf Länder des Warschauer Abkommens daran bereits zielstrebig gearbeitet haben.

prof. PhDr. Pavol Petruf, DrSc.
Filozofická fakulta Trnavskej univerzity
Hornopotočná 23, 91701 Trnava
e-mail: petruf.pavol@gmail.com